

**ЦЕНТЪР ЗА ИСТОРИЧЕСКИ
И ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ**

**РАЗВИТИЕ НА МОДЕРНАТА
СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ**

*Част VIII: Единство на ценности, идеи и
политика*

София, 2006 г.

Брошурата “Единство на ценности, идеи и политика”
се издава с любезното съдействие на фондация
“Фридрих Еберт” - регионално бюро София.

- © Център
за исторически и политологически изследвания
- © Редактор: Таня Турлакова
- © Компютърен набор: Красимира Стойкова
- © Художник: Емануил Манолов

СЪДЪРЖАНИЕ

Встъпителни доклади

<i>Георги Пирински:</i>	5
Единството на ценности, идеи и политика - основно изискване към новата програма на БСП	
<i>Нора Ананиева:</i>	25
Ценности, идеи и политика (Обща рамка на дискусиата от съвместния проект на ЦИПИ и фондация “Фридрих Еберт” на тема “Предизвикателствата пред програмното развитие на модерната социалдемократия”)	
<i>Добрин Канев:</i>	46
Програмна идентичност и програмни търсения в европейската социалдемократия	
Дискусия	63
Георги Карасимеонов	63
Живко Георгиев	67
Георги Пирински	72
Юрий Борисов	73
Димитър Генчев	77
Бойко Великов	82

Юрий Борисов	84
Нора Ананиева.....	85
Димитър Генчев.....	85
Йосиф Аврамов	86
Горан Горанов	88
Иван Динков.....	94
Нора Ананиева.....	95
Петър Балабанов	96
Павел Писарев	99
Мирослав Попов	116
Нора Ананиева.....	119
Максим Мизов.....	120
Добрин Канев.....	139
Георги Пирински	140

ЕДИНСТВОТО НА ЦЕННОСТИ, ИДЕИ И ПОЛИТИКА – ОСНОВНО ИЗИСКВАНЕ КЪМ НОВАТА ПРОГРАМА НА БСП

Георги ПИРИНСКИ

БСП е изправена пред историческото предизвикателство да отговори на очакванията на днешните и утрешните поколения български граждани за достоен живот в прогресираща страна. Това предизвикателство налага партията да разработи и докаже пред обществото цялостна политика в изпълнение на тези очаквания.

От решаващо значение за успешна политика на партията е нейната програма като оценка на обществото, анализ на алтернативите и избор на стратегия. За да бъде основа за успешна стратегия, програмата трябва да представлява същностна спойка в единство между ценности, идеи и политика.

От изработването и приемането на сегашната програма на партията изминаха повече от десет години, през които БСП претърпя провал в управлението си и остана в опозиция в течение на два пълни парламентарни цикъла. Оценявайки реалистично сложните политически и социално-икономически процеси в света, в Европа и в България, 46-ият конгрес реши да се даде реален тласък на работата по нова програма на партията.

Реалностите и предизвикателствата

В света

През изминалото десетилетие процесите на глобализация придобиха качествено нови измерения и днес навлизат в нов етап на интензивност и всеобхватност. Внимателните наблюдатели са на мнение, че на практика едва сега настъпва същинското разгръщане на тези процеси, когато технологиите буквално ще преобразят всички аспекти на бизнеса, на ежедневието и на обществата.

Сърцевината на глобализацията като обективен закономерен процес на световното капиталистическо стопанство е помитането на всякакви прегради и бариери за свободното движение на капитали, стоки и услуги в гонитбата за максимални печалби. И до днес няма по-проникновена характеристика на този процес от тази в *Комунистическия манифест*:

“Постоянни преврати в производството, непрекъснато разтърсване на всички обществени отношения, вечна несигурност и движение отличават буржоазната епоха от всички други епохи. Всички застинали, заръждавели отношения заедно с придружаващите ги осветени от векове представи и възгледи се рушат, всички новосъздадени остаряват още преди да се вкостенят. Всичко съсловно и застаряло се изпарява, всичко свято се осквернява и хората най-после са принудени да погледнат с трезви очи своето положение в живота, своите взаимни отношения.

Нуждата от все по-широк пласмент на нейните продукти гони буржоазията по цялото земно кълбо. Тя навсякъде трябва да проникне, навсякъде да се настани, навсякъде да установява връзки.

Чрез експлоатацията на световния пазар буржоазията превърна производството и потреблението на всички страни в космополитически. За голямо огорчение на реакционерите тя изтръгна изпод нозете на индустрията националната почва. Старинните национални отрасли на индустрията са унищожени и се унищожават с всеки изминат ден. ... На мястото на старото местно и национално самозадоволяване и затвореност се появява всестранна размяна и всестранна зависимост на нациите една от друга. Това важи както за материалното, така и за духовното производство.

С бързото усъвършенстване на всички средства за производство, с безкрайно улеснените съобщения буржоазията въвлеча в цивилизацията всички нации, включително и най-варварските. Ниските цени на нейните стоки са тежката артилерия, с която тя събаря всички китайски стени, с която принуждава да капитулира и най-упоритата омраза на варварите към чужденците. Тя принуждава всички нации да усвоят буржоазния начин на производство, ако не искат да загинат; тя ги принуждава да въведат у тях си така наречената цивилизация, т.е. да станат буржоа. С една дума, тя си създава свят по свой образ и подобие...

Необходима последица от това беше политическата централизация. Независими, свързани почти само със съюзни отношения области с различни интереси, зако-

ни, правителства и мита бяха набутани в една нация, с едно правителство, с едно законодателство, с един национален класов интерес, с една митническа граница.

През време на своето едва стогодишно класово господство буржоазията създаде по-масови и по-колосални производителни сили, отколкото всички минали поколения, взети заедно... – кой по-раншен век е могъл да подозира, че в недрата на обществения труд дремят такива производителни сили.”

Отношението към тази всепоглъщаща закономерност бе (и остава) диаметрално противоположно. Печелещите от глобализацията се пазар безкомпромисно преследваха по-нататъшно премахване на бариери и препятствия, докато губещите се вдигнаха на пролетарска революция.

Днес, от дистанцията на столетие и половина, е ясно, че нито безконтролното помитане на прегради за реализацията на свръхпечалби, нито насилственото разрушаване на икономическите основи и политическите структури на нациите и обществата могат да предложат на поколенията на 21-то столетие работеща и перспективна стратегия.

Именно във формулирането на такава стратегия, която да съчетава производителните стимули на глобалната пазарна конкуренция с демократична политика за човешко развитие въз основа на генерираните от тези стимули непознати досега ресурси, се заключава и основното предизвикателство пред съвременните политически течения и семейства, пред всяка сериозна партия.

В България

Обществата на авторитарния социализъм, като това в България, изведоха своите страни от вековна икономическа и социална изостаналост, но не успяха да осъществят по-висока степен на свобода и демокрация; гарантираха социалните, обаче допуснаха сериозни нарушения на личните права на човека. В основата на техния провал стоят принципни слабости на създадената политическа и икономическа система за реализиране на социализма, а също така тяхното вкостеняване, липсата на развитие съобразно новите условия и предизвикателства.

БСП определи същината на прехода като преминаване към пазарно стопанство и създаване на демократична политическа система. При това още в програмата си тя заяви, че най-категорично се противопоставя на усилията на крайно десните политически сили у нас да върнат България в периода на дивия капитализъм.

Политическата платформа на БСП, приета на 45-ия конгрес на партията, съдържа оценката, че резултатът от прехода в България е капитализъм в неговите най-уродливи форми, което доведе до **упадък – социален, икономически и духовен**. Независимо че вярно отразява дълбоката криза в живота на милиони българи, тази оценка е едностранна, не включва постигнатото в стабилизационната и демократизирането на икономиката и обществото, като по такъв начин отнема почвата за формулиране на перспективна стратегия за посрещане на предизвикателствата на новите реалности.

Както се отбелязва в същия документ, голямото завоевание в началото на прехода бе приемането на **новата Конституция на Република България като основа за по-нататъшното развитие на страната като демократична, правова и социална държава**. Големият дълг на БСП пред българското общество е да предложи стратегическа алтернатива за успешно изграждане на такава държава, здраво стъпила именно на основата, която Конституцията предлага.

Алтернативите и отговорите

Либералните и консервативните партии и формации, независимо от разликите в пропорциите, предлагат отговори на глобализацията по линия на повече свобода на пазара и по-малко държавна намеса, т.е. още по-неограничен простор за реализацията на транснационалния капитал. Като защита срещу моралните сътресения, придружаващи растящата либерализация, се лансира обръщането към религията.

Новите дълбоко кризисни процеси, обхванали най-богатите западни държави през последното десетилетие, показват, че либерално-консервативната алтернатива не само не преодолява, но на практика води до качествено изостряне на базисните противоречия на съвременния капитализъм. Така например масовите и крайно остри протести, залели през последните месеци някои от тези държави, всъщност изразяват реакцията на хората срещу политиката, която в условията на глобализация пренеб-

регва човека като пълноправен субект на обществено-икономическия живот.

Резултатът от разтърсващите процеси на глобализация и неспособността на либерално-консервативната алтернатива да ги овладее по приемлив за хората начин имат твърде сериозна последица – кризата на политическото представителство. Едно от отраженията на тази криза е подмяната на проблемната същност на политиката с манипулативни кампании чрез електронните медии около персоналните характеристики на публичните личности.

Другото не по-малко опасно отражение на кризата на представителството е разрастването на политиката на омразата – откровения популизъм, расовата ненавист, войнстващия шовинизъм. В условията на дълбоко разочарование, растяща несигурност и чувство на безизходица и безпомощност съвременният популизъм е в състояние да се представи като автентичен изразител на общественото недоволство с крайно рисковани, но напълно предвидими последици.

От казаното може да се изведе едно съждение – че политиката и представителството са в сегашната си дълбока криза, в крайна сметка, защото са обезсмислили или брутално потъпкват базисните хуманистични ценности на съвременния човек, станали сърцевина на мирогледа му от Просвещението насам с корените си от Античността. Следователно, за да бъде успешна като демократичен регулатор на глобализацията, политиката е длъж-

на да възприеме в основите си и да бъде подчинена на реализацията на основните човешки права – от личната неприкосновеност до обществено-политическата и социално-икономическата свобода и сигурност.

Именно в това се състои и историческото предизвикателство пред съвременната социална демокрация. Въпросът е дали социалистическите и социалдемократическите партии ще съумеят да осмислят дълбочината на промяната, която е нужна за човешкия прогрес и устойчивото развитие, и да предложат адекватна политическа алтернатива, последователно изградена и подчинена на ценностите на демократическия социализъм.

Социалдемократическите партии днес усилено актуализират и конкретизират програмните си разбирания за базисните ценности свобода, справедливост и солидарност в светлината и на света, в който живеем, и на света, в който искаме да живеем. Целта, която си поставят, е така преосмислените ценности да послужат за носещи опори на дългосрочна политическа алтернатива, основана на морални императиви и ориентири и следователно способна да овладее и хуманизира съвременния глобализационен процес.

При това добре съзнават, че тази цел неимоверно се усложнява от новата фаза на глобализацията, водеща до нови неравенства и механизми на изключване и разтваряне на ножицата на доходите в национален и международен план, до всепроникваща комерсиализация на

общуването и публичността. Сложността на задачата се удвоява и от паралелните процеси на ерозия на регулиращата компетентност на националната държава, на инструментариума на данъчната политика, колективното договаряне и социалната сигурност.

Социалдемократията далеч не е сама в лявото пространство. Друга съществена част от него са партиите от европейската и световната левица, които се стремят да лансират своя програмна визия за алтернативна политика в интерес на социалистическата перспектива.

Друга важна съставка са формациите на алтерглобализма, обединени в Световния социален форум. Напоследък партиите от Социалистическия интернационал развиват връзки с него чрез Глобалния прогресивен форум.

В светлината на глобалните реалности и на многообразието на леви проекти неизбежно възниква въпросът до каква степен е реализуема програмната постановка на съвременната социалдемократия за примат на политиката над икономиката и за политическо регулиране на растежа и технологиите, ако политиката разчита просто на моралните си стойности и послания. Такова разбиране за политиката неминуемо става носител на тенденцията на задълбочаваща се пропаст между основните ценности на социалдемократията и света, в който живеем.

Следователно се изправяме пред въпроса за съотношението между ценности и закономерности, между сво-

бода на избора, на конструиране на бъдещето и обективните ограничители и детерминанти на такава свобода. Чисто ценностният възглед за събитията и процесите заплашва да остане затворен във всекидневието или морализаторството; същевременно наблягането на прима-та на обективни общественно-икономически закони води до илюзорните очаквания за т.нар. закономерно и предопределено движение към социализъм.

От казаното дотук следва, че обективните процеси на глобализация, налагайки все по-драстични ограничители и тежести на човека като съзнателна личност и пълноправен гражданин, същевременно пораждат не по-малко императивната необходимост от демократична алтернатива – носител на основополагащите ценности на хуманизма. И по-нататък – че за да бъде успешна политиката, носител на тази алтернатива, задължително следва да изработи и разполага с методи и средства, адекватни на обективната мощ на силите на съвременния глобален пазар.

Спйката ценности-идеи-политика

Единството на ценности, идеи и политика като основно програмно изискване следва да се разглежда през призмата на определящата задача на новата програма на партията. В четвъртия раздел на Направленията на работа по програмата, утвърдени от комисията за нейната разработка в средата на февруари т.г., тази задача е формулирана като **защита на интересите на труда, демок-**

рацията и социалната справедливост чрез дълбоки промени в общественно-икономическите структури по еволюционен път.

Ценности

БСП, съгласно своята програма, възприема класическата ценностна триада на демократичния социализъм, кристализирала в програмните документи и в практиката на социалдемократическите партии и на Социалистическия интернационал: **свобода, справедливост и солидарност**. Заедно с това в нея са подчертани и особеното значение и актуалност на ценностите мир, екологична сигурност, ново качество на живота, нова хуманизация на обществото, реализиране на всяка човешка индивидуалност.

И все пак определящи за същината на социалдемократическата алтернатива остават трите възлови ценности, доколкото трите в единство открояват нейната специфика, а сега актуалните ценности могат да се разглеждат като производни от тях. Дори жизнено важната ценност на мира не може да се разглежда откъснато от свободата, от справедливостта и от солидарността, възприети като разбиране в рамките на отделна общност или в световен мащаб.

Затова от особено значение е като първа стъпка към нова програма да си изработим възможно най-точна представа за актуалния смисъл и актуалното значение на съставните ценности на основната триада. При това в

контекста не само на общия за света процес на глобализация, а преди всичко на реалностите и особеностите на България днес.

Свободата. Съвременната социална демокрация разширява разбирането за свободата далеч отвъд индивидуалната свобода на избора, като акцентира върху политическия смисъл на свободата като политическо самоопределяне чрез съпричастност към обществените дела и блага. Обсъжда се също и добавянето на понятието за лична отговорност в представата за свободата – т.е., че всеки отговаря сам за себе си, но се счита, че без акцент и върху отговорността за другите, това би било едностранчив либерално ориентиран аспект.

Справедливостта. Тази ценност днес далеч не се дефинира просто чрез възможно най-голямо равенство, а като гарантирано равенство на шансовете, съчетано с ограничено неравенство на достъпа до резултатите като катализатор на индивидуалните и обществените сили и потенциал. Същевременно, стъпвайки на разбирането, че пазарът не е последна инстанция, определяща разпределението, се потвърждава непреходната важност на гарантираното равенство спрямо жизнено необходимите предпоставки за достоен живот, както и на публичното определяне на критериите за обществено полезните приноси.

Солидарността. Като точката, на която се закотвя социалдемократическата програматика, солидарността се разбира като човешка съпричастност, чувство за съ-

отговорност към хората, насочена към общото благо и следователно надхвърляща груповата солидарност. Тази ценност остава за социалдемокрацията основното различаващо я послание, етичното ядро на нейния проект, противопоставящ се на доминиращия дух на комерсиализацията и абсолютизираната конкуренция.

Един възглед, акцентиращ върху еманципацията на човека, отдава примат на свободата като определяща за политиката, основана на ценности, но като по-обосновано се приема гледището за равнопоставеността на основните ценности, доколкото различните логики, заложили в тях, взаимно се допълват и модулират. По такъв начин се обособява ценностно ядро, което предлага качествено по-хармонична основа за формулирането на успешна политика, същностно превъзхождаща различните конструкции, базирани на консервативните и либералните разбирания за свобода и основни ценности.

Идеи

Днес социалдемократическата алтернатива и в Европа, и в България трябва да отчете нарастващото негодувание в обществата срещу липсата на справедливост и погазването на закона. За да могат базисните ценности да заговорят на съвременния човек, те трябва да живеят чрез ясни идеи, които са достоверни и реализуеми в сегашните условия и следователно могат да генерират широка подкрепа и масова политическа активност като отговор на разочарованията и надеждите на хората.

Свободни граждани

Абстрактното назоваване на свободата като определяща ценност остава мъртво понятие без приземяване на смисъла и реализацията ѝ в сегашното ежедневие на отделния гражданин. Такова анимиране може да се търси чрез идеята за свободни граждани - носители на пълния набор човешки права така, както са фиксирани в универсалните и европейските харти и отразени в българската Конституция.

Днес понятието за човешки права е предмет на непрекъсната употреба, но твърде малко се осъзнава както пълният обхват на права, заложиени в основополагащите харти и конвенции, така и конкретното им съдържание съгласно основния закон на страната. Припомнянето на този обхват и конституционни текстове дава достатъчно ясен отговор на въпроса що е то свободни граждани, както и дали поначало тази идея има почва у нас.

Комплексът човешки права, образуващи съдържанието на разбирането за свободата на съвременния гражданин, обхваща пет групи права:

- правата на личността – на лична неприкосновеност, сигурност срещу посегателства към живота и достойнството на човека;
- граждански права – на информация, на сдружаване и участие в публичния живот;
- политически права – на избор и да бъде избран;
- икономически и социални права – на работа и достой-

- но заплащане, на почивка и социално осигуряване;
- културни права – както на достъп до културните ценности, така и за съхраняване на културната си идентичност.

От особено значение днес е социалдемократическото разбиране, че свободата на гражданите се нуждае и от материални предпоставки, че човек не може да бъде истински свободен, без да има достойна работа и необходимата социална сигурност. Конституцията съдържа ясно разписан подробен набор и от граждански и политически, и от икономически и социални права на българския гражданин – въпросът е те, осмислени чрез идеята за свободни граждани, да бъдат възприети като нормативни опори на практическата политика на БСП и българската левица.

Справедлива държава

Сам по себе си наборът от права обаче ще убеди малцина, че едната идея за тях е достатъчна за осъществяването им. Тяхната реализация минава през конкретизацията на другата базисна ценност - справедливостта.

Тя също се нуждае от идея-носител в съвременните условия - такъв носител може и следва да бъде идеята за справедлива държава. Както изтъква и съвременната социална демокрация, реализацията на свободата на гражданите предполага и изисква пълноценно дееспособна държава, която обаче се нуждае от качествено

преосмисляне на отговорности и функции в условията на ускорено разгръщаща се глобализация.

Справедливата държава не може и не бива да се разбира като държава, предлагаща всеобща осигуреност и защита срещу всички рискове и предизвикателства. Но държавата следва активно да търси и насърчава работещия баланс между свободата на инициативата и икономическата ефективност, от една страна, и поддържането на необходимото равенство на достъп до основните публични блага, необходими за достоен живот на всеки гражданин, от друга.

Ясно е, че в съвременния свят подобна задача не е по силите на отделна държава, още по-малко на българската – затова е от такова решаващо значение присъединяването към Европейския съюз и активното включване в усилията за обновление и развитие на европейския социален модел. В този контекст става възможна и реализацията на конституционната постановка за изграждането на България като демократична, правова и социална – т.е. като справедлива за своите свободни граждани държава.

Солидарно общество

Солидарността като ценност също следва да намери практическа реализация чрез идеята за солидарно общество. В условията на глоболизиращ се свят тя изисква особена обосновка, доколкото общественно-икономическите закономерности в него неумолимо действат за фрагментация на обществото.

Независимо от това има достатъчно не по-малко обективни предпоставки за активното развитие на форми на солидарно съжителство. Такива са общността на интересите за осигуряване на достойна работа, на отговорно управление и достъп до властта, на работеща държава, способна да осигурява социална справедливост.

Политика

Разбира се, изпитанието за ценностни постановки и идеи за реализацията им е практическата политика. Този тест е особено тежък за социалната демокрация, защото тя е призвана да формулира политика, която да предлага преориентация и ограничители на обективните процеси на глобализация.

Първото условие за успех е детайлната разработка на технологични решения, водещи до осъществяване на ценности и идеи. Те следва ясно да назовават методите и средствата за постигане на набеязаните цели.

Също толкова важно е намирането на адекватните форми за комуникация на политическите решения с обществото като цяло и избирателите в частност. В съвременните условия на електронна комуникация се препотвърждава максимата, че медията на практика се превръща в самото послание.

Качествената разработка и комуникация на политиката са необходими на първо място за спечелването на

максимална електорална и оттам - парламентарна подкрепа. Тя на практика е решаващото условие за алтернативно управление.

Същевременно в съвременните условия остро актуално значение придобива въпросът за компромисните решения по отношение на коалиционни партньори и управленски програми. Обективна почва за тях са допирните точки по отношение на разбиранията за свобода на избора, демократичен процес и национален интерес.

Що се отнася до съдържанието на съвременната политика на социалната демокрация, то днес пръв неин приоритет е достойна работа за всеки и спойка на обществото около възстановената етика на труда. Всъщност това означава възстановяването на примата на интересите на личността и на общото благо като цел и смисъл на политиката.

*

Разработката на програма, основана на работеща спойка на ценности, идеи и политика, е възможна само чрез детайлно изследване и формулиране на всеки от компонентите ѝ, както и на взаимовръзките между тях. Същевременно е необходимо теоретичната работа да се съчетае с достатъчно практически насочени концептуални разработки, основани на предварителните виждания за ценностно-ориентирана политика, като например:

1. *Бюджетно разпределение.* Сегашната бюджетна политика е подложена на двойно ограничение – до 40 % от

БВП и за нулево/положително салдо. Първото може да отпадне, доколкото не играе ролята на основно бюджетно правило.

2. Преструктуриране на собствеността. Следприватизационният анализ дава достатъчно основания за мерки за надлежно изпълнение на договорните задължения на приватизаторите. Наред с това възниква въпросът за по-работещ баланс между частна, държавна и кооперативна собственост.

3. Европейско планиране. Очевидно е, че качествена промяна на политиката към реализацията на ценности е невъзможна само с национални сили. Затова е нужно пълноценно да се оползотвори възможността, която предлага Националният план за развитие в контекста на членство в Европейския съюз.

Същевременно не по-малко актуални са три непосредствени задачи:

- изготвянето на програмен текст за устава на партията;
- изработването на законодателни приоритети на БСП;
- подготовката на платформа за предстоящите избори.

Очевидно е, че работата по новата програма на партията следва да съчетае активна теоретична работа с практико-приложни разработки. Независимо от съмненията относно интелектуалния потенциал, с който разполагаме, работата трябва да продължи и да се организира на достатъчно солидна основа.

БСП следва да остане и да се утвърди като програмна партия в новите реалности, защото само така може да реализира успешна алтернативна политика. Но това съвсем не означава да се стреми просто да следва постановките на веднъж приети програми, а напротив - постоянно да работи върху актуализирането на програмните си документи едновременно с разработката на ценностно базирани практически управленски решения.

ЦЕННОСТИ, ИДЕИ И ПОЛИТИКА

(Обща рамка на дискусиата от съвместния проект на ЦИПИ и фондация “Фридрих Еберт” на тема “Предизвикателствата пред програмното развитие на модерната социалдемокрация”)

Нора АНАНИЕВА

На последния конгрес на БСП беше прието решение за изработването на нова програма. В решението се съдържа оценката, че приетата с общопартиен референдум през 1994 г. Програма “Нови времена, нова България, нова БСП” е очертала в дългосрочен план новата визия на БСП за държавата и партията. В нейната основа са поставени документи, положили началото на радикалната промяна на партията: Манифестът за демократичен социализъм, приет на 14-ия конгрес на БСП, и Платформата за по-нататъшно обновление и преобразуване на БСП в съвременна лява партия на демократичния социализъм, приета на 39-ия конгрес на БСП в отговор на новите условия.

Очевидно е, че за период от 12 години след приемане на програмата не просто е “изтекла много вода”, но и светът, и страната са претърпели достатъчно бурни събития и преめждия. Това е налагало БСП да приема практически на всеки пореден конгрес документи с програмен характер. Ще спомена само Програмната декларация, приета на 44-ия конгрес на БСП, подчертаваща необходимостта от идейно обновление на партията след срива на БСП в управлението на страната, както и Политическата

платформа “БСП – партия на промяната, партия на бъдещето”, приета на 45-ия конгрес на БСП, която постави основни въпроси на идейното и програмното развитие на БСП в новите условия.

1. За новото конгресно задание

Без съмнение Програмата на БСП от 1994 г. изигра силна роля на надежден ориентир в бурните времена на промяната. Тя е един от съществените фактори за това, че партията не само оцеля, но и се консолидира като най-влиятелната лява партия в страната. Нещо повече. При всички неизбежни вътрешнопартийни дискусии и внушавани на обществото съмнения във възможността БСП да се реформира дълбоко и необратимо, при всички перипетии на този процес, в крайна сметка, формулираните в програмата ценностна ориентация и стратегически цели подпомогнаха приобщаването на БСП към семейството на европейската и световната социалдемократия. Принос за това има и самият Социалистически интернационал. Поне десет години преди приемането ни, оценявайки нашите програмни намерения и практически действия, той разглеждаше БСП като надежден партньор и бъдещ пълноправен член.

Малко е да се каже, че днес, като член на Социалистическия интернационал, БСП е призвана да обогати и актуализира своите програмни постановки. По-скоро нашата партия, като типична програмна партия, не може да остане встрани от общите идейни търсения на съвременната социалдемократия. А такъв процес е повсеместен. Почти няма съвременна социалистическа или

социалдемократическа партия, в която да не тече идейно-програмна дискусия, да не се приемат документи с програмен характер, да не се допълват, коригират или пренаписват изцяло партийните програми.

От друга страна, ние имаме своите собствени – национални и партийни – основания за изработването на нова програма. В партията постоянно тече дискусия върху нейните идейни постулати, върху нейната идентичност, върху развитието ѝ в условията на прехода и отвъд прехода, върху социалната ѝ база и интересите, които трябва да представлява с предимство. Обща е оценката в обществото за повсеместна криза на представителството. Масово е общественото недоверие на гражданите към политиката и политиците, което ражда люшкане в посоки с неизвестен изход и резултати.

БСП не е извън тази криза. И в нея има недостатъчна яснота върху социалната ѝ база, оценка за недостатъчно пълноценно представителство и неубедителна защита на интересите на членската маса и симпатизантите, което води до люшкане на нашите избиратели в една или друга посока и намаляващ брой на подкрепящите ни граждани.

Както вече бе споменато, конгрес на БСП прие специален документ след срива в управлението на партията. Последваха два мандата в опозиция. А днес се намираме в уникална за целия преход, а може би и за цялата история на партията, ситуация: оглавявано от председателя на ВС на БСП широко коалиционно правителство, в което разполагаме с половината от министерствата, но работим по програмата на коалиционно споразумение.

Обобщено казано, за периода след приемането на на-

шата програма ние преживяхме три твърде различни периода. Всеки от тези периоди има нужда от сериозен анализ и оценка. Именно върху тази основа трябва да намерим точните програмни постановки, да отделим онова, което не бива да повтаряме, от онова, което ни дава шанс и в бъдещия ден на страната. Само по този начин ще продължим да бъдем важен политически фактор, влиятелна политическа сила в модернизацията на България в условията на пълноправно членство в Европейския съюз.

Истината е, че след очерталата се още преди последните парламентарни избори вероятност БСП да спечели най-голямо доверие и дори (в най-смелите очаквания) да поеме сама управлението на страната, в партията се засилиха гласовете за прагматизъм, за поставяне на ударението преди всичко върху изработването на управленски проекти. Прозвучаха призови в стил: “Стига теория! Стига абстрактни дискусии! Време е за практически действия!” Подобни призови не са новост. Те могат да се намерят и в дискусиите на всякакъв род партийни форуми на съвременната социалдемократия. По тази линия и у нас, едва ли не като последица от реформирането на партията в посока към нейната социалдемократизация, се умножиха тезите, че социалдемократията е преди всичко прагматична, че тя следва единствено реалната политика, без да си губи времето в “безплодни” теоретични дискусии. “Деидеологизацията” стана не само модерна, но и неподлежаща на оспорване парадигма.

Независимо от това как ще се преведе “деидеологизацията”, а такива преводи има много и различни, тя противопоставя по недопустим начин стратегическото

виждане за държавата и обществото на практическата програма за постигане на очертаната чрез стратегията цел. Затова и твърденията за “деидеологизацията” на модерната социалдемократия са твърде далеч от истината.

От времената на своето създаване лявото движение въобще и социалдемократията в частност се отличават с програмния си характер, т.е. със здравата опора върху комплекс от ценности и идеи, с възприемането на определена идеология, колкото и демодулирано да изглежда това понятие. Ако се отиде още по-далеч, социалдемократията винаги е имала дългосрочна визия за развитието на обществото, за многостранната роля на демократичната и социална държава.

Нещо повече. В програмните документи на водещите социалдемократически партии отново и отново тази визия се нарича “социализъм”. Спори се върху съдържанието и съотношението на понятията “демократичен социализъм” и “социална демокрация”. Нашите западни партньори, за разлика от нас, не се опасяват, че могат да прозвучат носталгично, защото обосноваваният от тях социализъм няма нищо общо с онова, останало зад гърба ни общество, което наричахме “реален социализъм”. И въпреки теоретичните различия в различните крила и течения на съвременната социалдемократия, въпреки различните ударения, които те поставят, разбиранията за демократичния социализъм след падането на “Берлинската стена” се свързват най-вече с търсената алтернатива на либерално-консервативния обществен модел.

Рано ли е още за нас, близо 20 години след началото на прехода, да не можем спокойно поне да дискутираме

своята представа и да си поставяме като стратегическа цел изграждането на свободно, справедливо и солидарно общество? Рано ли е дори за търсене на едно чисто от наслоенията на тоталитарната практика понятие за социализъм?

Всичко това трябва да се има предвид, когато последният, 46-и, конгрес на БСП постави задачата за идейна промяна и програмна модернизация на партията. В документа, който очертава това “задание”, са очертани и някои от основните въпроси, които подлежат на обсъждане и съвременно решение:

- за отношението към миналото – нашата политическа оценка и равносметка, нашата отговорност;
- за отношението към властта и управлението на страната;
- за промените в ценностната система и ценностната ориентация;
- за социализма в съвременните международни условия и целите на БСП в историческа перспектива;
- за евроинтеграционните процеси и новите отговорности и възможности на БСП като член на Социалистическия интернационал;
- за българската левица и новите предизвикателства.

Ако прочетем още по-внимателно очертания с решението на конгреса кръг от въпроси на идейното и програмното развитие на БСП, ще намерим и такива посоки за теоретични размишления като:

- радикалните промени в България и радикалните промени в БСП;
- новите предизвикателства пред световната и евро-

- пейската левица; основните тенденции на глобализацията и тяхното влияние;
- България на 21-и век – не само демократична и правова, но и социална държава; идеята за правата на човека и новите заплахи пред нея;
 - социалната и националната идентичност на БСП;
 - европейската същност и характер на БСП като член на Социалистическия интернационал и на Партията на европейските социалисти;
 - новото разслоение и формиращата се нова социална база на БСП;
 - политическото представителство като израз на новите политически реалности и обществени очаквания;
 - традиционните и нови ценности на демократичния социализъм ;
 - БСП като обединител на социалистическата и социалдемократическата левица в България.

Проблематиката би могла да се разшири още и най-вероятно това ще стане на днешната дискусия. Избраната тема отразява реалностите на развитието на БСП не само в контекста на социално-икономическата модернизация на страната, но и във връзка с новите тенденции в световната и европейската социалистическа и социалдемократическа левица, в условията на пълноправно членство на страната в Европейския съюз и на партията в Социалистическия интернационал и в ПЕС. По общата тема “Програмното развитие на модерната социалдемократия” предстоят серия от дискусии, в т.ч. и с участието на гости от ГСДП, ангажирани с актуалното програмно развитие на собствената партия.

Немалка част от очертаната по-горе проблематика беше предмет на обсъждане както в Националния дискуссионен клуб “Димитър Благоев”, така и в създадените на практика в цялата страна дискуссионни клубове. Почти 15 години ЦИПИ провежда сериозна работа по избистряне на идейния облик на БСП, най-често с участието не само на изтъкнати български изследователи, общественици и политици, но и на представители на водещи западноевропейски социалдемократически партии. Продукт на тези дискусии са поредиците “Левицата: дискусии, портрети, реферати” и “Развитие на модерната социалдемократия”, втората - съвместно с фондация “Фридрих Еберт”.

По-разгърнатите конференции дадоха живот на няколко богати като съдържание и автори сборници по темите: “Глобализация, евроинтеграция и национална държава”, “Глобализацията и модерната социалдемократия” и “Етническото многообразие в обединяваща се Европа”. И трите конференции и издания са с международно участие, преди всичко – с учени и експерти от Френската социалистическа партия, от Германската социалдемократическа партия, от Австрийската социалдемократическа партия. Свои постоянни дискусии провежда и Центърът за стратегически изследвания, който издава списанието “Понеделник” и прави сериозни теоретични изследвания върху програмната материя.

Днешният първи семинар от нашия нов цикъл на дискусии не случайно е посветен на най-общата идейна и ценностна основа в нейната взаимовръзка с политиката. Именно днешната дискусия би следвало да оспори (или

да потвърди) разбирането, че социалдемокрацията е преди всичко прагматика, да отрази новото място и роля на БСП в национален и европейски контекст и да изведе значимостта на ценностите и идеите при последователното провеждане на практическата политика.

2. За Идеята и идеите

Целенасочено използвам и единственото, и множественото число. И не случайно, независимо от обявената тема, започвам от идеите, а не от ценностите. Такъв подход може да изглежда спорен, но той е свързан най-вече с единственото число – с представата за Идеята с главна буква. В случая разглеждам тази идея като свързващо звено на триадата от социалдемократически ценности – свобода, справедливост, солидарност, като обединяваща кауза на многообразието от идеи, като знак за идентичността.

Става дума за социалистическата идея, без която една социалистическа партия губи своята първооснова, а същността ѝ се размива. При избистрянето на едно ново понятие за социализъм като първооснова на всички останали идеи ние имаме да преодоляваме редица препятствия, да правим анализи и преоценки. Истината е, че много срамежливо, едва ли не “под сурдинка” споменаваме понятието, водени от опасението, че се стремим към връщане на предишната политическа система.

Любопитно е, че такава предпазливост се проявява дори при подхода към историята на левицата в България. Много показателен в това отношение е направеният от нашия Център опит - решихме да формираме колектив от

изследователи от всички български партии със социалистическа и социалдемократическа ориентация за целите на един крайно необходим проект – нов прочит на историята на социализма (като обобщено понятие за лявото движение) в България. Още на първата среща, след бурни дебати и съществени разногласия, стана ясно, че в България все още не може да се говори за “социализъм” в единствено число. Затова се обединихме около компромисното, не-леко дори от езикова гледна точка, понятие “социализми”. Но от проекта, така или иначе, не излезе нищо.

Въпросът днес е дали сме готови, има ли достатъчно основания да намерим за българските условия новото понятие за социализъм, да обосновем, ако трябва да възкресим, идеята за социализъм, която присъства необезпокоявана и некомплексирана в програмните документи на всички европейски социалистически и социалдемократически партии. Поставянето на този въпрос не е в никакъв случай връщане назад. Не само в “носталгичните леви” в България, но и сред младото ляво поколение витае една аморфна и митологизирана представа. Тя намира израз дори в отношението към понятието “социализъм”. Тази представа има различен образ в поколенията. Но във всички случаи тя е свързана с редица въпроси:

а) Време ли е и в състояние ли сме да направим цялостна и достатъчно обективна оценка за т.нар. реален социализъм, който отрекохме по силата на принципа на махалото, без да успеем да убедим своите симпатизанти в тоталното му отрицание?

б) Как да се разделим не само на теоретично и политическо равнище, но и на равнище на масовото съзнание

с разбирането за социализма като утопия, като възможност да се изгради общество на абсолютното социално равенство, “безкласово”, непротиворечиво, съвършено общество? И как безпощадната раздяла с утопията да не удави една от великите идеи още на Френската буржоазна революция – равенството?

в) В ценностната система на съвременната социалдемократия, наред с популярната триада, в различни варианти се появява равенство; но внимателният прочит показва, че то е редуцирано до равенство пред закона и равенство на шансовете, а обобщено – до справедливостта; но изчерпва ли справедливостта задачите на социалната държава? Безвъзвратно ли е останал само на знамената на революциите лозунгът за равенството, което е част от ядрото на всяко разбиране за социализъм?

Казано най-общо, без да прозвучи провокативно, има ли място в нашата нова програма идеалът за социализъм, който се съдържа в програмните документи на редица европейски социалдемократически партии? И не трябва ли този идеал, тази Идея, да бъде източник на идеите от различно равнище и различен мащаб, които да очертават пътищата към едно по-справедливо, по-солидарно, наистина свободно общество?

3. За ценностите

Включването на триадата “свобода, справедливост, солидарност” още в първите уставни и програмни документи на БСП на практика послужи за утвърждаване на новата идентичност на БСП, за дълбокото реформиране на партията, за приобщаването ѝ към европейското семейс-

тво на социалистически и социалдемократически партии.

След този първоначален етап ние многократно сме се връщали към ценностите в тяхната взаимовръзка с политиката. На посветена точно на тази тема дискуссия бяха изведени такива проблеми като:

- открояването на ценностите като норма за политиката и като концептуална рамка за политиката на БСП;
- очертаването на взаимовръзката между ценности и интереси, за да се избегне превръщането на ценностите в алиби за всякаква политика, в инструмент за постигане на корпоративна, групова или лична изгода;
- необходимостта от операционализиране на ценностите до конкретни политически решения;
- адаптирането на ценностите към новите предизвикателства на глобализацията, на кризата на представителството, на целия комплекс от нови реалности;
- съобразяване на дебатите върху ценностите с моралната криза в обществото;
- отчитане на ролята на медиите в интерпретацията и превода на ценностите, при тяхното проникване и осмисляне от широки слоеве на обществото и прочее.

Без съмнение дебатите върху ценностите ще заемат централно място и в работата върху новата програма на БСП. При това заслужават специално внимание серия от въпроси. Ето само някои от тях:

Първо. Доколко е целесъобразно и необходимо върху ценностната триада да се натрупват нови и нови ценности? Този подход не е характерен само за нашата сегаш-

на партийна програма. В различни варианти, без да се изоставя основното ядро, той присъства в програмите и на други социалистически и социалдемократически партии. Създава се обаче впечатлението за смесване на ценности, цели и принципи в политиката, за необосновано изравняване на категории, което при по-внимателна разработка би могло да се избегне.

Второ. Естествено е ценностите да не се разглеждат като статични и неизменни “во веки веков”, независимо от промените в обществената среда. А дори само след 12 години тази среда (глобална и европейска, и регионална, и национална) е твърде различна. В условията на глобализацията тези ценности вече придобиха глобални измерения. Повикът за справедливост и солидарност е водещ за антиглобалистките и алтерглобалистките движения, той има наднационално звучене. В друг вариант това наднационално звучене се появява в Европейския съюз. Промениха се съществено реалностите и на Балканите.

Европа е люлка на демократичната политическа цивилизация. Затова и съвсем логично в стратегическите (като проекта за европейска конституция) и в краткосрочните документи на Европейския съюз все по-често се търси конкретизация именно на ценности като свободата, справедливостта и солидарността. Стратегии като Лисабонската, платформи като Европейския социален модел изцяло са изградени върху ценностна основа, сходна с тази на модерната социалдемократия. В някои отношения триадата се превръща в основа на консолидацията на водещите политически формации в Европейския съюз.

Трето. Съществен е въпросът за съвременния прочит на ценностите и във връзка с реалностите на днешна България. От една страна, очертава се потребност от цялостна и обективна оценка за целия преход и за неговите резултати, във и независимо от дискусиата дали е приключил, или продължава. От друга страна, ние сме длъжни да бъдем наясно (а в условията на реално участие в управлението разполагаме с такава възможност) какви са конкретните измерения на социално-икономическата ситуация в страната. Казано по-популярно, въпросът е: “Къде сме ние?” Отговорът ни е нужен не само с оглед на средата на възприетите ценности, но и във връзка с превода на ценностите на езика на днешната и утрешната политика на БСП. Ние нямаме право да се самозаблуждаваме и още по-малко – да заблуждаваме някого. Практиката показва, че всяка самозаблуда се връща с ожесточение върху самите нас, при това – с нови трудности за реалната ни политика.

Четвърто. Актуален е въпросът за равнопоставеността и гаранциите на трите основополагащи ценности. По силата на какви обстоятелства ние оставихме на заден план свободата и солидарността (не че сме решили проблемите на справедливостта, разбира се)? Вярно е, че свободата се извежда на преден план на практика от всички формации и най-вече – от либералите. Но социалдемократическото разбиране за свобода има много по-широки измерения. Не е случайно, че освен за политическа и лична, в политическите документи на съвременната социалдемократия се говори и за социална свобода.

От друга страна, дори в най-обобщения ѝ смисъл, още повече в многообразните ѝ измерения (свобода на словото, на печата, на сдружаването, на прякото и представително участие във вземането на решения и т.н.), свободата има своите икономически основи. Тя е декларативна, непълноценна, а често се изражда в привилегия, ако няма своите икономически гаранции. Именно от икономическите гаранции зависи например представителството на интересите, обединени в политически партии. Оттук и остротата на въпроса за финансирането на партиите, за свободата им да изразят и защитят широки социални интереси или да се превърнат в корпоративни инструменти.

Като се започне от изчезналата идея на Великата френска революция за братството и се мине през тоталното отрицание на колективизма като “комунистическа отживелица”, на път е да избледнее и да се разтвори в повсеместния индивидуализъм и солидарността. Истината е, че само в извънредни, бедствени ситуации обществото ни дава някакви знаци за съпричастност.

Но една социалистическа партия, която е възприела солидарността като своя основополагаща ценност, би следвало да олицетворява солидарността в ежедневието на своята политика, в отношението към различни онеправдани социални прослойки, във вътрешните си взаимоотношения, в законодателните приоритети, които могат да се изведат и от конституционните текстове, и от масовите нарушения на трудовите права, и от неравнопоставеността на половете, и от различните форми на дискриминация, и от безотговорното отношение

към децата. Вътрешно присъщо, жизнено необходимо за една социалистическа партия е да се противопостави на апатията, на безхаберията към съдбата на другия, да използва пълноценно инструментите и силата на правото за преодоляване на безграничния егоизъм, да показва и култивира солидарността като обществена ценност чрез своята политика.

Пето. В програмите на редица социалдемократически партии, както вече беше споменато, категорично се отстоява равенството като ценност. То не е подменено с по-различната ценност на справедливостта, въпреки че най-често се редуцира до равенство пред закона и равенство на шансовете. В по-ново време Европа се опитва да си възвърне някогашната пионерска роля в борбата за правата на жените чрез въвеждане на принципа за равнопоставеност на половете, един въпрос, който също трябва да бъде разработен в съвременен дух в новата програма.

Неизчерпаеми са дискусиите върху равенството. В тях нерядко свободата и равенството се разглеждат като несъвместими: смята се, че свободата неизбежно ражда диференциация, отричаща равенството, и обратното, че политиката на равенство винаги е за сметка на свободата. Без да навлизаме в тази дискусия, полезно би било да потърсим измерения дори на редуцираните варианти на равенството, да оценим ситуацията, да преориентираме политиката към преодоляване на необосновано силната социална диференциация, която процъфтява в нашия безкраен и противоречив преход. Истината е, че

не сме създали равни изходни шансове дори за децата. А това означава бъдещи тежки поражения върху потенциала на цялата нация.

4. За политиката

Всеки разговор за политиката е разговор за публичната власт, за мястото и ролята на държавата, а при модерната демократична държава - и за участието на гражданите в управлението. Затова в тази заключителна част на своя встъпителен доклад ще открия два принципни въпроса: за отношението на БСП към държавата и за мястото и ролята на БСП в държавното управление. Като изходна база за разсъжденията можем да си послужим с мотото на знаменития графит на прехода: "Обичам Отечеството, мразя държавата!" Отчуждението на гражданите от държавата е стигнало такива критични измерения, че вече не става дума за апатия, за оттегляне от гласуване, за масова емиграция, а за омраза, за ненавист към собствената държава.

Непосилна би била задачата да се преодолее тази омраза, особено у младото поколение, с усилията само на една партия. Но една партия, която има не само визия, но и ясна политика за облика, ролята, възможностите на държавата, би могла поне да разклати масовото недоверие и да ограничи враждебното отношение. Затова и маркирам тези два въпроса.

По първия въпрос. Известно е, че социалдемократията изминава редица етапи в отношението си към държавата: не просто забележима, а почти радикална е еволюцията от традиционния до модерния възглед. И въпреки

това, в никакъв случай не може да се говори за сливане с либералния възглед за държавата като “нощен пазач”, да не говорим, че се сблъскваме с останало в миналото разбиране за ролята на държавата дори в днешната либерална теория. Без излишно теоретизиране, достатъчно е да стъпим върху конституционната повеля за готовността да създадем “демократична, правова и социална държава”. И трите елемента на конституционната характеристика на държавата дават възможност да се очертае социалдемократическият възглед.

Демократичната държава предполага пълноценни институции, в чиято дейност е въплътена демократичната воля, съчетаване на двете основни форми на изразяване на народния суверенитет (пряката и представителната), преодоляване на кризата на представителството и на растящото отчуждение на гражданите от политиката, развитие на многообразни форми на взаимодействие на държавата със структурите на гражданското общество и т.н. Не е нужно да се проследяват всички механизми, чрез които ежедневно би следвало да се изгражда и доказва демократичният характер на държавата.

Бих се изкушила да се спра дори само на парламента и парламентаризма и най-вече – на причините за недоверието на гражданите в него. Въпросът за ролята на парламента в демократичното развитие и в модернизацията на страната, за авторитета на парламента като единствена широкопредставителна държавна институция не може да бъде безразличен за БСП. Става дума за една партия, която още от своето създаване се ориентира към работа чрез парламента, а в новите условия се самоопре-

деля като парламентарна.

В не по-малка степен това се отнася до нашата привързаност (не само декларативно, а и на практика) към преките форми на демокрация, към разновидностите на пряко допитване до хората и на национално, и на общинско равнище, тъй като и двете равнища са очертани в нашата Конституция. Във всички случаи в съчетаването на двете форми на демокрация се съдържа един от факторите за преодоляване непълноценността на нашата демокрация. А това е смисъл и съдържание и на всяка реална социалдемократическа политика.

Правовата държава като безусловен гарант и защитник на правата и свободите на гражданите, като олицетворение на равенството на гражданите пред закона, като ефективност и независимост на правосъдието се оказва един от “препъникамъните” на прехода, а на прага на Европейския съюз – и най-слабото ни звено в процеса на евроинтеграция. Отношението на социалистите и социалдемократите към правовата държава е непосредствено свързано с ценностите за свободата като комплекс от права и свободи, за справедливостта и за равенството. Затова ние сме дълбоко заинтересовани от изграждането на пълноценна, безукорна правова държава.

Социалната държава, макар да присъства като понятие в програмните документи на разнородни като идейна ориентация политически формации, във всички случаи е приоритетно поле на действие и висша отговорност за левите партии. В това отношение са високи и обществените очаквания от Левицата, а понастоящем – от коалиционното правителство, в което водеща роля има БСП.

Модерната социалдемокрация отиде напред и в теорията, и в практиката. Активната, позитивна социална държава в много страни дойде на мястото на стария възглед за социалната държава като просто преразпределение на богатата. Има и завидни образци на позитивна социална държава. В самото начало на прехода, при приемането на Конституцията, мнозина гледаха на понятието социална държава като визия за “светло бъдеще”, още повече, че това понятие присъства само в декларативния преамбул на Конституцията.

Но вече сме в 2006 г., 15 години след приемането на Конституцията. И е крайно време да превърнем на практика повелята за създаване на социална държава в алфа и омега на всяко политическо действие, ако искаме да съхраним и развием образа и същността си на социално-отговорна партия.

Европейска държава или държава-членка на Европейския съюз е също понятие – критерий и ориентир за нашата днешна политика. Няма да развивам обстойно тази материя. Но във всички случаи, след приемането ни в Европейския съюз България, българската държава, ще бъде в уникална за своята история позиция. Довчера социалистите бяха плашени дори само с понятието “трансфер на суверенитет”, непонятни бяха изключителните и споделените компетенции, общата политика на отбрана и сигурност, общата външна политика.

Известно е, че за близо 17 години партията мина през достатъчно перипетии, преди да стигне до днешните си външнополитически позиции. Това не значи, че няма отричащи тези позиции, съмняващи се, бунтуващи се,

готови да преминат лесно на фронта на “истинския патриотизъм”. Очевидно този въпрос трябва да бъде ясно и точно разработен в новата програма на партията.

По втория въпрос: за необходимите нови акценти в характеристиката на БСП в контекста на битието ѝ на стабилен фактор във властта, независимо от позицията – в управлението или в опозиция. Ще очертая само няколко от тях:

- За развитието на БСП като европейска партия – както на европейски, така и на национален терен;
- За по-цялостно обосноваване на коалиционната политика на БСП, доколкото за пръв път в своята история партията е в реална коалиция от европейски тип; към момента на приемане на партийната програма вероятно ще има достатъчно натрупан коалиционен опит и възможност за оценка; но проблемът не е конюнктурен, доколкото и най-големите оптимисти едва ли ни виждат в обозрима перспектива като самостоятелни носители на изпълнителната власт;
- За развитието на БСП като парламентарна и масова партия, но в контекста на двете основни форми на демокрация – не само представителната, но и пряката; в новите документи на западноевропейските социалдемократически партии вече е масова практика провеждането на първични избори, прякото участие на членския състав във вземането на решения.

ПРОГРАМНА ИДЕНТИЧНОСТ И ПРОГРАМНИ ТЪРСЕНИЯ В ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ

Добрин КАНЕВ

Ще подхожда към темата по-отдалече – от по-общия въпрос какво представлява една **програмна партия** и какво я характеризира, като ще потърся отговора в теорията и в политическата практика.

Критерият тук е не толкова дали дадена партия има, или няма програма, а ролята и мястото на програмите за нея. От тази гледна точка най-общо съществуват два типа партии:

Партия на конкуренцията, при която програмите са подчинени на целта “Победа на избори”. Ролята на програмите е не да отстояват принципи, а да стигнат до максимален брой избиратели. Политическите възгледи на членовете на този тип партии са второстепенни, дори вредни от гледна точка на формулиране на партийните програми.

В този дух Антъни Даунс използва понятието *office seeking organizations* за партиите, които действат по следния принцип: “Партиите по-скоро формулират политики, за да печелят избори, а не печелят избори, за да формулират политики.”

Програмна партия е партията, при която водещи са политическите принципи и интересите на представяните социални групи, които дават идентичността на партията и на нейните членове.

Ключовата идея тук е обратната - за да привличат и запазват членове, привърженици и избиратели, партиите се нуждаят от собствен политически профил. Важна част от него се формира от рационалното им усилие да определят политическото си позициониране – нещо, което най-често се реализира във вида на партийни програми.

Поради това програмите трябва да са относително дълготрайни, следователно и относително абстрактни. В същото време те неизбежно отразяват определена политическа ситуация, действат като моменти в политическата реалност.

Самите партийни програми обикновено се изграждат по сходна структура, която задължително съдържа:

1. Анализ на това, което е (мироглед);
2. Ценности, принципи;
3. Модел на желаното бъдеще;
4. Как може и трябва да се извърши промяната;
5. Исторически път, приемственост, наследство.

Програмите изпълняват важни функции за една програмна партия. Те служат, от една страна, за разбирателството вътре в тях, а от друга, за изтъкване на идентичността им навън.

Програмите са важни и поради това, че дават ориентир и мерило за гражданите да оценяват политиката. По същия начин те служат за мащаб и за оценка от страна на самата партия. Става дума отново за взаимоотношението между програма и практика като главен критерий за оценка.

Често се твърди, че програмите не се четат и имат много по-ограничени функции от споменатите по-горе. Това не е така. В голямо сравнително изследване, обхващащо

10 страни в близо четиридесетгодишен период, Клингеман и други анализатори стигат до извода, че програмите играят значително по-голяма роля, включително и в управлението, отколкото обикновено се счита.

Разбира се, в съвременната политическа реалност партиите трябва едновременно и да печелят максимално избиратели, и да отстояват своята идентичност чрез ясен програмен профил. В практиката обикновено и двете страни са налице, но получават различен приоритет.

Тенденцията в условията на “медийна демокрация” и на засилване на пазара спрямо политиката сякаш благоприятства по-скоро партиите на конкуренцията за сметка на програмните партии.

В условията на неолиберално дефинираната глобализация се е стеснила политическата опция за различните програмни политически партии, и то в такава степен, че техните правителства са принудени да провеждат политика, която в много малка степен се различава една от друга.

Тук се появява кардиналният въпрос за различимостта на партиите. Заплашват ли глобализацията и медийната епоха програмните партии за сметка на лишените от съдържание и перспективи партии на властта и на медиите по американски образец? Ще се стигне ли до “програмно обезличаване на партиите”? Или пък точно в епохата на глобализация политическото съдържание и водещите идеи отново придобиват тежест, а безпринципният прагматизъм е лишен от бъдеще?

Как би изглеждал този отговор по отношение на социалдемократическите партии, които са типични програмни партии?

Европейските социалдемократически партии - и в традицията си, и в настоящето си - продължават да бъдат в много голяма степен програмни партии, т.е. партии, които ориентират политическата си дейност спрямо програмни цели и принципи и черпят оттам своята легитимност и своето политическо влияние.

Програмната ориентация играе значително по-голяма роля за социалдемократията в сравнение с другите партийни семейства. Тя винаги е имала претенцията да бъде програмна партия със съдържателни цели, визия и концепции.

Тук можем също да подчертаем, че социалдемократията за разлика от много други партии е и "историческо същество" със своя история и ясна идентичност, от които не може просто да се освободи.

Присъщата на социалдемократическото разбиране позиция можем да разберем от думите на известния теоретик Антон Пелинка: "Една мощна, но лишена от принципи социалдемократия е като обвивка (опакровка) без съдържание. Една вярна на принципи, но немощна социалдемократия е тръгнала по пътя на сектите. Бъдещето на социалдемократията зависи от способността ѝ да поддържа това противоречие в необходимия баланс."

Много изследователи изхождат от тезата, че изборът на стратегия и определяне на целите от страна на самата социалдемократия в последна сметка е много по-важен за нейното бъдеще, отколкото външните социални, икономически и институционални условия.

Същевременно обаче това означава, че социалдемократическите партии са особено уязвими при разтваряне на

ножицата между програмни изявления и политически резултати, при разпадането на връзката между основни цели и ценности, от една страна, и конкретни политически проекти, от друга. Всичко това в последна сметка крие съществени рискове за политическия успех на тези партии.

Всъщност цялата история на европейските социалдемокрации показва, че един от основните им проблеми е напрежението между теория и практика. В различни периоди тези партии са изправяни непрекъснато пред предизвикателството да осигуряват наново и наново триединството от програма, практическа политика и организация.

Характерните за европейската социалдемокрация вълни на политически успехи и неуспехи се оказват същевременно и **вълни на програмни дискусии и програмно обновление**. Този факт несъмнено е свързан с характера им на програмни партии и с настъпването на гореспоменатото противоречие. С други думи, политическите неуспехи водят до тяхното програмно обновление, а може би и обратното: програмното обновление води до политически успехи.

Ако хвърлим поглед назад към последните пет – шест десетилетия, можем най-общо да кажем, че годините от края на Втората световна война докъм 1973 г. обикновено се считат за “златна ера на социалдемократията”, за “социалдемократически век” и т.н. Десетилетията след това на приливи и на отливи издигат или потапят социалдемократията като управляваща сила в европейските страни.

Ако се концентрираме дори само към последните години, има достатъчно факти, за да проследим това движение. В края на 90-те години на миналия век всичко

изглеждаше чудесно за социалдемокрацията. Тя управляваше самостоятелно или като водеща сила в най-големите европейски държави - Германия, Великобритания, Франция, както и в още 9 страни на ЕС. Всички институции на Съюза бяха доминирани от социалдемократи. През последните няколко години обаче политическият пейзаж в Европа се промени коренно. Избирателите наказаха управляващите социалдемократи и позволиха на консерватори и либерали (които също не показаха сами по себе си блестящи резултати) да ги заменят в управлението. На сцената се появи и десният популизъм. Мнозинството социалдемократически партии се оказаха в опозиция. Изключения останаха Великобритания, Швеция (но там предстоят избори), дошлите на власт след 8-годишна опозиция испански социалисти. В момента това се случва и в Италия, но с голяма мъка и в рамките на широко коалиционно обединение. В Белгия и в Германия социалдемократите са младшият партньор в коалиции.

Като цяло социалдемокрацията не управлява в момента Европа. Това дава основание на изследователите да си зададат въпроса - сбъдват ли се мрачните прогнози, предвещаващи изчезване на социалдемокрацията в условията на глобализацията като реликва от миналия век? Или това е временно отстъпление, което ни дава възможност да правим изводи и да търсим поуки? Още повече, че гибелта на социалдемокрацията бе провъзгласявана и през 80-те години, което не ѝ попречи да осъществи знаменателен скок през 90-те години.

Поради това по-разумно е да се вгледаме в опита от 90-те години и да се опитаме да търсим успешното и

неуспешното в него. Това е важно с оглед на днешната тема на кръглата маса. Впрочем това в момента правят и редица социалдемократически партии, поели към поредния етап на програмно обновление.

Един съществен пример е ГСДП, дошла на власт с програма, която вече бе изпреварена от времето. Това я принуди да хвърля значителни програмни усилия в момент, когато е водеща сила или участва в управлението. Дискусията върви вече повече от пет години. До средата на годината се очаква да бъдат представени “Тезиси за нова Принципна програма”. Те ще бъдат подложени на широки обсъждания от експерти и вътре в партията. В началото на 2007 г. резултатите от дискусията ще бъдат обобщени от Председателството на партията в проект за нова програма. Този проект от своя страна ще бъде представен за широко и открито обсъждане. Предвижда се новата програма да бъде приета на следващия редовен конгрес на ГСДП през есента на 2007 година.

Един от изводите от този опит е, че през 90-те години някои социалдемократически партии дойдоха на власт, без да бъдат достатъчно подготвени в интелектуално и програмно отношение за политиката на модернизация, която трябваше да се води. За много партии възниква проблемът за необходимостта от “догонващо програмно развитие”, какъвто бе описаният случай с ГСДП.

“Подобно на Тони Блеър ръководството на ГСДП премести акцента в предизборната кампания върху комуникационните стратегии и тяхното прилагане, без обаче като него преди това да предприеме организационни и програмни промени” (Юн, 2001). Оказа се в последна смет-

ка, че за програмна партия като ГСДП твърде рисковано занятие е да се следва стратегия на решения ад хок като управляваща партия вместо заложен дългосрочно перспективи във вид на адекватна на ситуацията програма.

Резултатът се оказа продължителна криза на партията. Чувството за загуба на смисъл и програмна ориентация в провежданата политика доведе до смущения в партията, до раждането за пръв път след Втората световна война на значима алтернатива вляво от нея. В последна сметка дефицитът на смисъл и програма отслаби и способността ѝ да печели избори. “При ГСДП изчезна специфичното напрежение, което винаги ѝ е давало сила, енергия и фантазия – напрежението между това, което е, и това, което трябва да бъде, между приспособяването и промяната. Сега социалдемократите са само реалистични, прагматични и приспособени” (Валтер, 2002).

За разлика от ГСДП не само Лейбъристката партия, но например и Датската СДП, още през 80-те години извърши дълбоки промени на програмно равнище, в т.ч. каза сбогом и на класическата парадигма “политика срещу пазара” за сметка на парадигмата “политика в рамките на пазара”.

Тези примери отново ни връщат към ключовите въпроси:

Как да се осигури силна спойка между програма, стратегия и практическото им провеждане чрез правителствена политика, когато е очевидна необходимостта от преосмисляне и нови постановки по отношение на изключително сложния баланс между държава, пазар и гражданско общество – между приспособяване

и стремеж за реформи, модернизация и запазване на идентичността? По-конкретно: Как може социалдемократията да води модерна политика във всички области, без да изоставя основните принципи на политическата си идентичност – принципите на солидарността и на социалната справедливост?

За да се намерят достатъчно убедителни отговори, преди всичко трябва да се осмислят по-дълбоките проблеми, пред които е изправена социалдемократията през този период. Впрочем те не са се променили съществено и днес.

Сравнително лесно можем да изброим тези **“капани” за социалдемократията** - глобализацията с нейните икономически, социални и политически последици; променената роля на политиката изобщо; промените в социалната структура на обществото; процесите на индивидуализация; кризата на традиционната социална държава като олицетворение на социалдемократическата политика и други.

Няма съмнение, че социалдемократията спада към главните засегнати от реализирания досега либерален модел на глобализация. Наложият се т.нар. Вашингтонски консенсус, който изхожда от тезата, че пазарът дава по-добри резултати от политиката във всички обществени сфери, е формулиран в разрез с това, което обикновено наричаме “социалдемократически модел”.

Основните елементи на този Вашингтонски консенсус - примат на паричната стабилност; свобода на пазара и дерегулация; приватизация на публичната собственост и публичните услуги – са в открито противоречие с традиционните социалдемократически идеи, че частната собс-

твеност е свързана със социална отговорност; че обществото се нуждае от постоянен “обществен договор”, който да включва всички и да не изключва граждани; че публичната сфера трябва да се разбира много по-широко, отколкото това се прави в американската традиция, и че има нейни части, които не подлежат на пълна приватизация.

Тези политически идеи на социалдемократията постепенно започнаха да избледняват и да се считат за недостатъчно адекватни на стремително променящия се свят.

Първият отговор на левицата на новите предизвикателства, който не е дефанзивен и който сочи напред, се оказа прословутата формула за “третия път” или по-точно казано за “третите пътища”, доколкото в тези рамки можем да открием различни маршрути.

Зад тази както популярна, така и оспорвана, метафора се крият различните опити на европейската левица да се пречупи хегемонията на неоконсерватизма и да се формулира нов баланс между императивите на икономическата динамичност и на социалната справедливост. Любопитно е, че значителна част от тях изкристализираха най-напред отвъд океана още през 80-те години. Интелектуални среди, близки до Демократическата партия в САЩ, за пръв път употребиха новите формули: “нов свят”; “нова икономика” – глобализиран постиндустриален ред, основан на знания и информация; “нова социология” – широка средна класа, съпътствана с маргинализиране на значителни слоеве от населението; процеси на разпад на традиционното семейство и др.; “нова социална държава”; “ново управление”. На тази основа през 90-те години в Европа се появиха и идеите за “нова социалдемократия”,

“нова левица”, “нов лейбъризъм”, “нов център”. Оттогава практически се водят **непрекъснати програмни дебати, които изкрystalизират на три равнища:**

Първо. На политико-теоретично равнище.

Второ. На програмно-стратегическо равнище.

Трето. На равнището на практическата правителствена политика.

Обикновено се счита, че **на първото равнище** има голямо съвпадане по отношение на ценностите и дебатът е най-сериозен на следващите равнища, най-вече на ключовото за програмния облик второ равнище. Всеобщо е мнението, че социалдемократията не може и не бива да се отказва от своите цели – здравата връзка на демокрация и социална справедливост, равенство и справедливост по отношение на доходи, максимална заетост, примат на политиката и на публичните цели. Големият въпрос изглежда се свежда до средствата, с които ще се реализират тези цели в една съществено променена обстановка.

Това обаче не е съвсем така, доколкото и по отношение на ценностите, т.е. на нормативните принципни ориентири за политическо действие на социалдемократията, се открояват определени промени. При съществени програмни промени няма как да е иначе, доколкото без тези основни ценности е невъзможно и целенасоченото практическо решаване на конкретни политически въпроси. Без ясни цели няма целесъобразно политическо действие.

Както се признава в един документ на ПЕС “глобализацията означава значително предизвикателство към важни ценности в самото сърце на националната държава като равенството и солидарността между хората. Тя

засилва все по-агресивните ефекти от международната конкуренция и отслабва способността на държавата да води ефективна дейност. В този процес се губи важността на споделените ценности в ядрото на демократичната национална държава.

За нас е жизнено важно да възстановим и препотвърдим определени ценности не само вътре в националната държава, но и в Европа, и на глобално равнище. Тези универсално признати ценности трябва да служат като водещи принципи за реформите и политиката, нужни, за да се управлява глобализацията.”

От тази гледна точка теоретичната задача, която стои за решаване, е да се очертае различието между социалдемократическите ценности (в тяхната конкретизация) и неолибералните принципи и политика. Различия могат да се открият по отношение на целия комплекс основни ценности:

Първо. За социалдемократите свободата, наред с формалните си предпоставки, има и материални предпоставки, които трябва да бъдат реализирани. Тук принципът е, че свободата е **“равната свобода за всички”**, а не свободата за силните в икономическо и социално отношение да налагат волята си върху слабите.

Второ. За съвременната социалдемократия справедливостта надхвърля простото равенство пред закона, равенството на политическо участие и равенство на стартовите възможности. Същевременно тя отхвърля равенство на резултатите. В съвременното социалдемократическо виждане справедливостта не се ограничава само до равенството на началните възможности (“равен

старт”) и да оставя всичко друго на играта на пазарните (и други) сили. Принципът тук е **“равенство на жизнените шансове”**.

Пазарът е оптимален инструмент за координация на икономически решения, но в никакъв случай не е последната инстанция за справедливо разпределение на жизнените шансове. За социалдемокрацията съществуващите неравенства на имуществата, на доходите и на жизнените шансове в голямата си част са несправедливи и не подлежат на политическо или социално-морално оправдание.

Разбира се, социалдемократическото разбиране за равенството не изключва и извода за наличие на “справедливи неравенства” (също новост в интерпретацията на основните ценности), но критериите за това трябва да се обсъждат публично и да се определят по политически път.

Специално в лейбъристката концепция за “третия път” за пръв път срещаме и друга новост в третирането на самата социална справедливост. Ако досега социалната справедливост на практика се свързваше главно с процеса на разпределение, т.е. с доходите, сега тя се разглежда значително по-широко. Социалната справедливост започва да бъде разбирана като комплексно, а не просто равенство, като пълна интеграция (включеност) на индивида в общността, за разлика от неговата декласация и изключеност от нея. По думите на Антъни Гидънс “новата политика определя равенството като включеност, а неравенството като изключеност”. Социалната справедливост се възприема като равенство на шансовете, което по правило води до не-

равенство на резултатите. Наред с това се забелязва и налагането на формулата за “по-силна отговорност” на отделния индивид.

Трето. Свободата и справедливостта могат да бъдат осъществени само когато хората действат солидарно. С други думи, наред със справедливостта, солидарността остава онази ценност, която в особено силна степен носи социалдемократическата специфика.

На второто равнище – това на програмно-политическите стратегии - можем да открием постоянен процес на “политическа дерадикализация” на социалдемократията. Пазарът все по-очевидно получава примат по отношение на икономическия живот не просто като необходимо средство, което трябва внимателно да се насочва и контролира, а като нещо желано и за левицата. Основна цел и на социалдемократията става преди всичко поддържането на дългосрочната икономическа устойчивост, което включва отказ от увеличаване на държавния дълг, предимство на борбата с инфлацията, бюджетна дисциплина и рестриктивна парична политика. Дългосрочната устойчивост трябва да се запази дори и с цената на съкращаване на разходи за социални нужди, пенсии, образование, здравеопазване. Отслабва ентусиазмът по отношение на държавната намеса в икономиката с цел поддържане на относително социално равенство.

Ключов въпрос е и на това равнище да се очертаят различията спрямо либералните позиции. Например социалдемократията, като се обявява за по-малко държава на национално равнище, същевременно пледира за по-

вече публична намеса и регулиране на европейско и на глобално равнище¹.

“Ние ще трябва систематично да интегрираме европейското и глобалното равнища на политическо действие в нашия подход. Трябва да разберем, че някои от ключовите решения на вътрешните ни проблеми трябва да бъдат намерени по-скоро отвъд нашите граници, отколкото вътре в тях.”²

На третото равнище вече не е възможно да разглеждаме европейската социалдемократия като нещо единно. Очертават се различни варианти и различни опити да се намерят на равнището на практическата политика подходящите отговори на съществено променилата се ситуация за социалдемократите в условията на глобализация. Парадните – и разнотипни – примери, които дълго време се сочеха, са “третият път” на британските лейбъристи, преминавал през последните няколко години в т.нар. *progressive governance*, от една страна, и «левият реализъм» на френските социалисти, от друга³.

Всъщност моделите, които социалдемократията предложи през последното десетилетие, бяха най-малко три (според сполучливата типологизация на известния изследовател на социалдемократията Волфганг Меркел), което ни задължава да ги анализираме поотделно:

¹ Lamy, P. Introductory statement. Social Democracy in a Globalised World. Copenhagen, October 2002. www.socialistgroup.org/gpes/images/ms/Lamy.doc

² Rasmussen, P.N. Europe and a New Global Order. Bridging the Global Divides. Annexe II: Globalisation and Social Democracy.

www.pes.org/upload/Publications/74ENPES%20Rasmussen_28_05_2003.pdf

³ Вж. по-подробно: Канев, Д. В: Балканите и Европа. Левицата пред новите предизвикателства. София, 2001, 146-157

1. **Либерална социалдемокрация** – Великобритания и донякъде Холандия. Замества държавните регулации с пазарни механизми. Свързва осигуряването на минимален социален стандарт с икономическите потребности (Лейбъристка партия). Включването в пазара на труда се осъществява по-скоро с икономически натиск (Англия) или бюджетни стимули (Холандия), отколкото с икономическа сигурност и преквалификация. Постигна успехи на пазара на труда и по отношение на благосъстоянието, но тези, които останаха безработни, са в най-тежко положение в сравнение с други европейски страни.

2. **Модернизирана социалдемокрация** - Дания, Швеция. Тя не просто либерализира социалната държава и трудовия пазар, а ги модернизира. Тя залага на “държавата на социалните инвестиции”, която реформира системите на социална сигурност, като активизира безработните и инвестира в човешкия капитал. Държавата изисква от хората задължения по отношение на образованието и на труда, но им гарантира социална сигурност и икономическо благосъстояние. Този модел се оказа успешен и в условията на глобализация и индивидуализация.

3. **Традиционалистка социалдемокрация** – Франция, Германия. Тя промени твърде малко традиционните регулации и инструменти в социалното осигуряване и трудовия пазар и в голяма степен точно поради това не можа да осъществи целите на социалдемократическа политика в променените условия. Парадокс, ако не ирония, е фактът, че точно партиите, които останаха най-верни на обичай-

ните средства и пътища, в най-голяма степен се провалиха при реализацията на традиционните цели: социална справедливост, висока заетост, жизнени шансове.

Ако **в заключение** се върна към въпросите, поставени в началото на изказването ми, по-скоро бих казал, че в европейската социалдемокрация, макар и самите програмни дискусии все още да са в пълен ход, надделява изводът, че и през 21-и век програмните ресурси запазват огромното си значение за социалдемокрацията. Не могат да се очакват правителствени успехи, без да е налице предварително разработен и постоянно актуализиращ се политически дневен ред “Програма”. Нужна е тясна връзка между програма, стратегия и практика.

Този опит на западноевропейската социалдемокрация несъмнено може да бъде полезен за българската левица при изработване на нейните политически концепции и управленски проекти.

ДИСКУСИЯ

ГЕОРГИ КАРАСИМЕОНОВ:

Вземам думата в началото на една дискусия, която те първа ще се задълбочава и развива. И аз съм убеден, че ще дискутираме свободно и ползотворно, тъй като и Георги Пирински, и Добрин Канев дадоха солидна основа за размисъл и обсъждане.

Вчера си направих труда да отворя в Интернет-сайта на БСП Програмата от 1994 година. И трябва да ви призная, че ми беше трудно да чета този трудносмилаем, почти научен труд. След като аз, който съм в контакт с науката, имах затруднения с четенето, представям си как един редови партийен член или обикновен гражданин, който се интересува от БСП, ще възприеме подобен, безкрайно тежък и силно разминаващ се със съвременния динамичен свят, документ. Вероятно през 1994 г. БСП е имала определени основания да изработи такъв документ, за да си даде отговори на много въпроси. Но този модел на програма е вече остарял и ненужен.

Наистина е необходимо БСП да обнови своя идейно-ценностен облик, но това трябва да стане в съзвучие с динамиката на съвременното общество, на съвременните комуникации. Основният партийен документ би следвало лесно да се чете, дори и в Интернет, защото днес това е главното средство за комуникация.

Другата причина, поради която на БСП ѝ трябва гъвкав, динамичен, усвояем документ, е, че остават открити

основните въпроси, които си поставя днес световната общност - учени, медии, граждански организации, в идеологическите дискусии. Може би най-ясно това се отразява във възгледите на един Фукуяма, който преди две десетилетия обяви края на историята, настъпването на либералния свят, а в последните си произведения отново преоткрива държавата, необходимостта от държавността и т.н. Сега той е твърде хаотичен и аз съм доста критично настроен към него. Но това е добър пример за динамиката в еволюцията на обществените мнения. Наскоро се върнах от една конференция, където Ралф Дарендорф - добре познавате този учен и политик - говори, че нито една политическа сила, нито една теоретична школа днес не може да даде отговор на същностните въпроси в обществознанието. И всички страдат от това, което се нарича идейна недостатъчност. Така че времето, в което БСП започва да подготвя своята програма, е именно повече време на задаване на въпроси, повече време на търсене на отговори, отколкото на формулиране на окончателните отговори.

Все още няма цялостна теория за глобализацията. Видно е, че изживяваме криза на стария модел на политическа организираност. Видно е, че навлизаме в една невероятна, все още непредвидима в своите последици, революция на комуникациите - на Интернет, на мобилните връзки и т.н. Няма яснота относно основните глобални конфликти и цялото разпределение на силите на различни нива, както и какъв нов световен ред се оформя. Всичко това не може да не окаже въздействие и върху

дискусията за нови програмни насоки или за изцяло нова програма на БСП. Моят съвет е да се разработи по-скоро една идейно-ценностна платформа, тъй като вероятно ще се налага тази идейно-ценностна платформа периодично и в по-кратко време да се обновява. Аз съм против онези тромави програми, които бяха типични за австро-германския модел. Наскоро и бившият вече председател на ГСДП - Плацек, призова партията да се откаже от този тип тежка програма, каквато е например Берлинската програма на германските социалдемократи. Преди два-три месеца бяха публикувани разсъжденията на Плацек относно новата програма на ГСДП. Там се поставя категорично въпросът, че е настъпил моментът цялостно да се обнови идеята за социалната демокрация.

Подкрепям това, което лансираха в своите доклади Георги Пирински и Добрин Канев - в центъра на програмата да застанат не описанията на историческото време, не да се търсят корените на БСП и т.н., а да се изведат на преден план ценностите, и то нова дефиниция на традиционните ценности на социалдемократията и левицата.

В този смисъл аз бих искал да допълня, че когато се визира свободата, значително трябва да се наблегне на самоинициативата на хората, на тяхното саморазвитие, на подготовката им за голяма конкуренция. Солидарността също трябва да се преразгледа по съвсем друг начин – от солидарност в глобални към солидарност в по-малки общности на различни нива. При справедливостта действително да се дискутира темата за съществуването на определено справедливо неравенство, което доскоро беше ерес в социалдемократията. Новите дефи-

ниции са просто наложителни. И именно тези ценностни насоки трябва да бъдат в центъра на новата програма, за да може всеки член на БСП или симпатизантът на левите идеи да тръгне от фундамента, който да му подсказва защо БСП действа в тази насока.

Струва ми се, че едни от основните дефекти и предизвикателства за кризата на партийната система изобщо и специално за политическите партии в България, се коренят в липсата на идейно-ценностен, политически модерен, облик на всички партии. Фактически хората не могат да се ориентират в алтернативите, които предлагат програмите на отделните партии. Стига се дори до такива парадокси, че когато СДС изработва своята нова идейна платформа, тя не се е запознала с платформата на своя основен опонент – БСП, и повтаря заглавието едва ли не със същите думи - такъв парадокс и такова несериозно отношение към идейните програми са характерни за политическия живот у нас днес.

Разбира се, БСП се отличава от всички останали партии в това отношение. Но тя също е изправена пред необходимостта да осъвремени значението на лявата алтернатива. Аз съм съгласен, че втората важна задача в една програма е да се отвори алтернативността на лявото, на модерното ляво. И това трябва да стане не на базата на елементарното противопоставяне, на елементарната критика, обругаване и т.н. Напротив, това трябва да се извърши по друг начин - на дискутираната алтернатива, като се търсят дори онези допирни точки, които могат да станат база за политически консенсус. Трябва да се намери действително един добър диференциран подход.

Ще завърша моето изложение, като повторя, че БСП трябва да изработи гъвкава, четивна програма, основана на базисните ценности, която откроява нейната алтернативност по отношение на основните опоненти и дава възможност да се осъзнае от всеки гражданин практическата политика на тази партия.

ЖИВКО ГЕОРГИЕВ:

Основавайки се на своя изследователски опит и на базата на подобни дискусии в леви (и не само в леви) среди, аз наистина съм сериозно разколебан относно това какъв е добрият формат или как трябва да изглежда една съвременна политическа програма (платформа). Даже не говоря само за лявата програма. Десницата е изправена пред абсолютно същите проблеми.

От една страна, наистина е редно да има осъвременяване на програмата. Най-малкото, защото това несъмнено би изиграло консолидираща роля във всички комуникативни интелектуални и политически усилия на БСП. От друга страна, новата програма би я направила по-прогнозируема като политически субект, за разлика от чисто маркетингово ориентирани и свободни играчи на политическия пазар, на които не можем да отречем обаче голямата гъвкавост.

И от трета гледна точка, на левите партии, наистина по им отива да бъдат партии на социалните проекти, партии на проектното мислене, партии на визията за някакво желано бъдеще, тъй като левите партии винаги са имали тази специфика, те винаги са мотивирали онези гражда-

ни, на които не им харесва миналото, те детерминират над настоящето и са искали настоящето да заприлича на някакво желано бъдеще. Да се вкара бъдещето като детерминанта на настоящето безспорно е прогресистки и модернистки тип подход. Всъщност тогава започва и модернизмът, когато бъдещето започва да детерминира над настоящето, а не миналото.

Но това, което ми се струва, че е смислено и навярно ще бъде смислено през близките 3, 4, 5 – 10 години, е по-скоро търсенето на такъв формат на новата програма, която по-скоро да маркира ценностите - една максимално конкретно и в същото време не прекалено конкретно разписана визия за желаното бъдеще. С други думи, да се отговори на въпроса: “За какво бъдеще, в крайна сметка, ще се бори и ще работи БСП”. Без отговор на този въпрос БСП няма да откликне на основната претенция към нея на всички, които се включват в левия електорат. Наистина е необходим превод на един по-съвременен език на основните ценности, без които не можем да си представим една лява партия, каквато е БСП.

Повече от ясно е за мен, че всеки един опит да се предпришат готови формули, готови словосъчетания от първия, втория или третия тип съвременни социалдемократически партии, няма да сработи при нас. Най-малкото, защото ние наистина сме в една друга ситуация, когато огромната част от сегашния, пък и от бъдещия, електорат на БСП ще бъде несъмнено ляв, но по много по-различен, решително четвърти начин, на фона на този списък от три модерни срещащи се партии у нас. Това не означава, че на тези хора е безперспективно да се говори

за социалдемократия, стига да не се прекалява обаче с това словосъчетание. Те несъмнено са леви, несъмнено са социалисти. Те се самоидентифицират така обичайно. Част от тях - около една четвърт - нямат никакъв проблем да се самоназоват и социалдемократи. Но за голямата част има далеч по-привлекателни названия. Като че ли им е достатъчно да кажат социалисти, без никакви допълнителни дескриптори.

Ние трябва да сме наясно, че БСП, ако иска да бъде солидна партия, ако иска да бъде основен играч в лявото пространство, ще трябва да говори достатъчно дълго време на все по-разнородни среди. На среди, които стават все по-разнородни във всички възможни измерения на социалното: социално-икономически, генерационно, ако щете и ценностно дори, културно и прочее. Нашите бащи ще си останат симпатизанти на тази партия, ще ги боли за нейното настояще и бъдеще и ще се ядосват, когато тя греши. Ние от своя страна нямаме моралното право да експериментираме радикално в никакви нови интелектуални и ценностни светове. Още повече, че такова поведение няма да бъде убедително. Ако сега предефинираме идеята за справедливост, те няма да могат да я ползват в ежедневието си. Пред тях можем да говорим за нулева толерантност към несправедливото неравенство. Това ще бъде разбираемо за тях. И по-добре по този начин да говорим, отколкото за толерантност към справедливото неравенство, където те почти не виждат такива примери пред себе си, а и не е ясно какво ще назоваваме с тези словосъчетания.

В същото време наляво се оформя и съвсем друга

прослойка: от антиглобалисти, от хора, които симпатизират на модерни, безспорно леви, масови младежки движения, каквито има навсякъде по света - антиконсумативисти, феминисти и прочее, и прочее направления. Без съмнение те ще бъдат тук скоро. (За гейовете е отделна тема.) Но нека да не мъчим родителите си с такъв тип авангардизъм. Прекалено ще им дойде. Макар че, несъмнено и това е проблем.

Печелившата стратегия за БСП като лява партия е да има някаква визия за желано и достойно бъдеще за страната ни и за хората. В същото време от БСП се изисква да бъде достатъчно разнородна, за да хваща и онези, които са за настоящето и краткосрочното бъдеще. И наш морален дълг към тях е да отстояваме техните интереси и да пренесем техните ценности в бъдеще, естествено, като ги модифицираме. Тоест, без тези нови прослойки, БСП ще си остане партия от миналото, вечно вчерашната.

Това е сложна задача - не толкова текстуално, но езиково ценностно сложна. Като маркетинг е твърде сложно начинание. То е все едно да създадеш един продукт, който едновременно да бъде позициониран и към тийнейджърите, и към пенсионерите. Много трудно ще стане, но не е невъзможно като задача.

Ще бъдем принудени да форматираме по подобен начин новата програма и поради факта, че оттук нататък сме обречени на трайно съжителство с мощни популистки политически сили. Няма никакво основание да мислим, че България ще бъде някакво изключение наред Европа и тук няма да има популизъм. Тези популистки тенденции дори ще се засилят. Защото глобализмът носи много

белези на уязвимост, които ще рушат всекидневните ни представи за това кое е достойно, кое е справедливо, кое е ляво, кое е добро за страната, кое е добро за всички нас.

Моето убеждение е, че ключово, от гледна точка на лявата разпознаваемост на този програмен документ, ще бъде не даже толкова дефинирането на ценности, някакви приоритети, някаква визия за бъдещето, което желаем за страната, колкото превеждането им на езика на реалните политики, на реалните технологии за решаване на един или друг проблемен казус. Сега това е проблемът – да намериш в реалните политики на правителството поне едно нещо, което може с лекота да бъде идентифицирано като ляво. Оказва се сложна задача. Аз денонощно търся нещо подобно ляво, за да го назова, с чиста проба донякъде да го допусна в публичен оборот. Много трудно се намира. Семейното подоходно облагане ми беше надежда, но не се оправда. А как изглежда лявата политика в образованието? Как изглежда лявата политика в здравеопазването? Лесно е да се дефинира абстрактно: равен достъп до високо качество. Ами то значи по-добре богат и здрав, отколкото беден и болен. Но как това се превежда на езика на технологията, която реализира здравните реформи, здравната политика?

Също така не е еднозначна данъчната, регионалната политика и т.н. Няма ги тези маркери, които еднозначно да кажат, че ето това е левият принос, приносът на БСП в тази коалиционна форма на управление към реалната политика. Водят се широки разговори и дебати, прави се разлика между лейбъристкия и шведския подход. Но ако не успеем да превеждаме на езика на социалната техноло-

гия тези ценности, общо взето всичко останало си остава текстуално творчество. Вече има икономисти, социални технолози, в широкия смисъл на думата, които трябва да преведат по най-адекватния и съобразен към възможностите на обществото начин левите ценности и левите визии в технолигии, които тук и сега пораждаат продукт, достоен за една лява политика, който да бъде показан.

Общо взето знам, че и вядно е безумно сложно и дори си мисля, че в България поради ред особености и ред причини чисто политико-маркетинговото поведение на партиите дълго време ще бъде лесното и печелившото, а не програмното поведение. Само БСП написа своя програма. Опитаха се и християндемократите, които вече не мога да ги запомня кои са. Защото и те взеха един, иначе хубав, разработен комплекс от идеи и ценности. Но тук просто нямаше предпоставки. Със социалдемократическия проект има повече шансове, има повече предпоставки. Но няма защо да се лъжем. Лявото в България е много по-широко от този идейно-ценностен багаж.

ГЕОРГИ ПИРИНСКИ:

Позволявам си да репликирам Живко Георгиев само по един въпрос. Той разви разбирането си за адресата на програмата и, доколкото го разбрах, го вижда в хората от третата възраст, които са с доста еднозначно формирани разбираня, и които, както спомена и Павел Писарев, едва ли не се очаква скоро да напуснат този свят. Струва ми се, че това е един сериозен капан, в който не би трябвало да се вкарваме.

Първо, има достатъчно изразена тенденция, че сериозни млади хора встъпват в БСП. Аз в тази зала имах среща преди един месец с Младежкия университет на район "Възраждане" на тема "Парламентът като израз на народовластие". Както виждате, това е доста дискутируема и доста високо рискована тема. Но слушателите бяха само млади хора, които далеч не очакваха да чуят някакви немутирали разбирания от класическа формация.

Освен това ние не правим програмата само и толкова за собствената си партия. Ние правим партийна програма, която да даде отговори на хората в България, които далеч не са и непременно симпатизанти на БСП. Самият факт, че се задава въпросът: "Уважаеми социалисти, какво предлагате?", говори, че има такъв интерес, който е далеч по-широк от тесните среди, в които някак си импулсивно, а може би инстинктивно ни вкара Живко Георгиев. Затова предлагам да не фиксираме тази схема. И когато имаме предвид справедливото неравенство, да не говорим за справедливо неравенство, а за ограничено неравенство, което аз употребих.

ЮРИЙ БОРИСОВ:

Единство на ценностни идеи и политика звучи много добре, но е изключително трудна тема. И много често се събираме тук, за да констатираме, че се занимаваме с трудни неща. Защо е трудно? Защото винаги едно политическо поведение може да бъде интерпретирано по такъв начин, че да съвпадне с интерпретираната ценност. Например нашето присъствие в Ирак и ценността мир,

която сме посочили в своята програма като абсолютна ценност, можем да съвместим при определен подход, а не можем да ги синхронизираме. Можем да обясним поведението си с термини, за да покажем, че ние не само не предаваме тази ценност, а напротив, утвърждаваме я чрез своите мироопазващи действия. Това не е упрек, а пример колко е трудно, когато се говори за единство, или когато се търси единство между ценности и политики, да се намери разминаването. Ние не искаме да намерим такова разминаване.

Затова може би втората част на един такъв разговор е кога има разминаване. Има ли разминаване с програмата на БСП и кога всъщност има разминаване, при какво поведение има предаване на ценности? Става дума за един подход, който беше измислен от Карл Попър - той го нарече фалшифицируемост. Неговата същност се състои в следното - едно твърдение не е научно, когато не могат да бъдат посочени емпиричните условия, които го опровергават, при които то не действа. И Попър казва така: "Не е научно твърдението "единство и борба на противоположностите", защото няма ситуация, която да опровергава това твърдение". Всяка ситуация го потвърждава, за разлика от Закона за притеглянето, например.

Аз се вълнувам много от въпроса кога поведението опровергава една програма и как можем да стигнем до извода, че една политика противоречи на програмни постановки. Ще поставя въпроса по друг начин: ние можем ли да тръгнем от едно конкретно политическо поведение, за да конструираме програмните постановки,

които то илюстрира? Да тръгнем не от програмата към поведението, а от поведението към програмата.

Ще ви дам пример, съвсем пресен, с политическо поведение на определена политическа сила в Европа и на определен политик. В рамките на своя петгодишен мандат този политик "X" увеличи значимо пенсиите на своята страна. Той увеличи публичния дълг до невероятните 106% от brutния вътрешен продукт. Това е една задлъжнялост, която беше насочена всъщност към социални програми. Този политик и тази политическа сила направиха така, че чрез тези социални програми безработицата спадна от 12% на 9,5%. Тази политическа сила даде по 1000 евро на родено дете еднократно, нещо, което не е било правено никога в тази страна. Същата политическа сила освободи от данък общ доход определени групи. Ще ви дам жокер - вчера падна от власт - това е Берлускони. Значи, ако аз не съм омаян от твърденията за десния политик Берлускони, ако чета само това, което е правено, бих могъл да стигна до извода, че това е един ляв политик, представител на лява политическа сила.

Ние наричаме коалицията на Проди умерено лява или ляво-център, а тя е просто дясно-ляво. Защото там се съчетават Маргарита-та, една типична наследничка на консервативна партия, с крайно левите на Бертиноти – рефондационен комунист. И те спечелиха с програма от 300 страници. Аз не съм чел програмата им, но ако вярвам на авторитети, чиито анализи чета, то не може да се разбере те какви са. И не защото те не са умни, и не защото те не са политици, а просто защото те не са

могли при тази конфигурация в този съюз, да напишат документ, който да е разбираем.

Нека да видим по-нататък какво става в друга държава "X". Ако в тази държава ръстът на доходите изостава значитимо от инфлацията и от ръста на производителността на труда, ако детската смъртност е значително по-висока от тази на съседните страни, а този проблем не се дискутира и не се анализира, ако управлението в тази страна се стреми към нулев бюджет и дефицит (да предположим, че няма МВФ, за да не бъде веднага обвинен в преки аналогии), ако тя поддържа вазимоотношение прекикосвени данъци $\frac{1}{4}$, а не $\frac{1}{2}$, както е в съседни страни, аз какви изводи мога да направя? Аз ще направя извода, че управлението на тази страна е всъщност управление на 10% най-богати. Защо? Защото всички тези факти, които изброих, може би не са отрицателни за тези 10%, а дори са положителни факти.

Не зная дали съм бил достатъчно ясен, но искам да завърша със следното: ние можем да повишим своята чувствителност към темата, която обсъждаме тук - единство на ценности и политика - ако тръгнем от конкретните примери, от конкретното към абстрактното. Аз предложих Програмната комисия да възложи на двама свои членове да изброят по 10 изпълними политически действия, които илюстрират според тях социалистическото разбиране на справедливост. И съм убеден, че не само ще бъде интересно, а че ще има и изненади. Затова, защото ние всички се подписваме и се кълнем зад една програма. Но аз съм твърдо убеден, че много от текстовете на тази програма имат омонимен характер, тоест

всеки от нас ги разбира по своему. Разбира се, ние всички казваме: “Това е нашата програма”. Но всеки вижда в тази програма някаква своя програма, своя интерпретация на ценностите.

И можем да свършим много интелектуална работа, ако, тръгвайки от конкретното към абстрактното, видим по какво се различаваме, за да не се заблуждаваме, че общите текстове за свобода, справедливост и равенство толкова много ни обединяват.

ДИМИТЪР ГЕНЧЕВ:

С много голям интерес слушам дискусиата. Чувайки дотук изказванията, а и припомняйки си работата на 46-ия конгрес по въпроса за програмата, изпитвам обаче едно много странно, но и трайно чувство като историк. Като че ли не става дума за програмата на Българската социалистическа партия, а за една идейно-теоретична програма на една съвършено нова партия - партия, която се прави в чисто нови лабораторни условия. Чуйте за какво говорим! Говорим за ценности, за идеите, които трябва да произтичат от тези ценности, и които трябва да бъдат сведени в конкретни политики. Ние имаме досега 16 години БСП. Но имаме и 115 години история на БСП. И БСП, и нейната програма, и нейните ценности в никакъв случай не могат да бъдат решени днес. Това е един исторически избор, който има вече над вековна история. И този, който се определя като социалист в българското общество, той в никакъв случай няма да се гради само на ценностите на традиционната социал-

демократическа триада: справедливост, солидарност и свобода. А в нашата програма, действащата програма на БСП, тази триада е заложена и ясно и точно преписана от Стокхолмската конференция на Социалистическия интернационал и тя е основополагаща идентификационна характеристика. Но това е само част от онзи кръг от исторически, теоретически, политически, етични условия, които ни правят социалисти.

Така че нека да се върнем малко по-назад и да кажем: през тези 10 години, през 1994 г., имаше ли Интернет? Имаше. Той беше излязъл вече от американските университети. Има ли технология “Стелт”? Имаше. Имаше ли война в Залива? Имаше. Убиха ли Чаушеску? Падна ли Съветският съюз? А промени ли се светът? Появи ли се новият американски еднополюсен свят и американският хегемонизъм? Има ли го това в тази програма, която господин Карасимеонов не харесва? Аз прочетох в неговата статия, която излезе преди месец и половина във вестник “Труд” по подобен повод, че програмата е остаряла. Нямам нищо против да се направи нова програма. Но трябва да се каже защо тази програма се заменя, какво е остаряло, кое не е съвременно, кои формулировки в нея вече не отговарят на развитието на новата глобализационна епоха, кои формулировки са рецидив на реалния, стария държавен авторитарен социализъм, кое от това, което сме отказали в тази програма, или онова, което сме приели, вече е баласт. И тази програма задоволява ли, в крайна сметка, Социалистическия интернационал, Партията на европейските социалисти? Защото благодарение на тази програма ние станахме член на световно-

то социалистическо семейство. И пак в благодарност на това ние бързаем да се откажем от нея.

Възможно е, разбира се, да се напише нова програма, но трябва да се каже защо. А досега никой и никъде, дори на конгреса, не направи това. Напротив, в Програмната декларация, която другарят Пирински внесе, беше записано: “БСП – модерна лява партия на демократичния социализъм”. После пак той предложи на конгреса, вместо тази формулировка, в Програмната декларация да бъде вписан текст от доклада на другаря Станишев, за да се даде тласък на нова дискусия, която да доведе на следващия конгрес до приемането на една нова програма. Аз питам: този тласък на каква база се дава? Нима считате, че сте натрупали някакви много сериозни теоретични разработки през тези 16 години, или смятате, че двете програмни декларации (едната беше социаллиберална, а другата - на партия от социалдемократически тип) дигнаха теоретичния хоризонт на партията? Или пък, че се получи благодарение на същите тези социаллиберални разработки едно успешно социалистическо управление? И дали програмата на партията е виновна за това, че през цялото време ние като социалисти нямаме нито едно успешно управление за тези 16 години?

Това са много сериозни въпроси. Аз нямам отговор на тях и не смятам, че държа истината от последна инстанция. Но не може, без да се отговори на въпросите, да се започне подготовка за нова програма. Най-малкото заради уважението към 115-годишната теория на партията. Българските лидери на тази партия винаги са били нейните топ-политици. Всички - от Димитър Благоев, през

Кръстьо Раковски, Гаврил Георгиев, до Георги Димитров и Васил Коларов, са оставили по 20 тома творчество, в което една голяма част е поставена в програмното развитие на партията.

Ако се пристъпи към писането на нова програма, следва да се държи сметка, че тя трябва да реши един друг изключително важен въпрос, който аз не чух в иначе много смислената концепция на Добрин Канев. Големият проблем не е само в хармонията между политика и политическо управление, както и в указа на социалдемократцията. В момента в Социнтерна и изобщо в европейския социализъм има една тежка разделителна линия, която срива партиите. И вие много добре знаете за какво става дума. Това е проблемът дали американският империализъм, приет на въоръжение от социаллибералите и третия център (или по-скоро провален от тях), ще определя съдбата им? Или ще се тръгне по друг път на развитие на европейската социалдемократия, а и не само на европейската социалдемократия?

Всички тук говорите за социалдемократията като за една ясна, точна, завинаги формулирана единна система. Аз обаче не вярвам, че това е точно така. И си направих експеримент преди две години в присъствието на Томас Майер и на заместник-директора на фондация "Жан Жорес". Тогава попитах френската представителка тя смята ли се за социалдемократка и Френската социалистическа партия социалдемократическа партия ли е? При което делегатката стана и заяви, че френският социализъм върви по пътя на Жан Жорес, а не по пътя на Карл Кауцки и Фердинанд Ласал.

Този пример ясно показва, че има национални своеобразни отличия.

Искам да кажа, че оттук нататък, тръгвайки към променянето на програмата, трябва да отговорите на въпроса за самоидентичността на останалите 200 000 души - членове на тази партия. Намираме се в много сложен процес. Защото трябва да се знае, че първата програма, сега действащата, получи много сериозен, тежък партиен данък. В резултат на нейното приемане много десетки, дори стотици хиляди, хора напуснаха партията заради Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП”. Хората не я приеха. И това беше съвсем естествено на онзи етап. Сега рискувате да постигнете същия резултат. Може би не в такива драстични форми, но е напълно възможно.

Вярно е, че има хора в провинцията, които непрекъснато, каквото и да им говориш, питат каква партия сме ние. Това е нормално, това е разбираемо. Хората трудно се променят. Но Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП” е общопартиен консенсус, непознат в историята на 115-годишната ни партия. Тя беше приета с партиен референдум. Всеки един от членовете на партията, гласувал “за”, вече можеше да каже, че това е неговата партия. А пък оттук нататък, други може да не са я харесали. Но на мен програмата ми харесва. Разбира се, партийната програма трябва да се развива, трябва да има нови теоретични търсения, трябва да има диалектично развитие. Само че не бива да се бърза. В този смисъл искам да ви напомня, че за един век ние имаме три програми. Българският социализъм има само три програми.

И преди да продължим дискусиата, искам да попитам другаря Пирински или другаря Канев: кажете ми коя от източноевропейските партии си смени програмата, след като влезе в Социнтерна, или пък, влизайки в Европейския съюз, си смени програмата?

Втори въпрос. Има ли някоя от големите, утвърдени европейски социалдемокрации като Френската социалистическа партия, Германската социалдемократическа партия, Испанската или Италианската леви партии, които приеха през последните години нови програми?

И последният въпрос е: какво стана с тази мозъчна атака на Сантяго Калидо и групата на Социнтерна, която трябваше да изработи цялостното теоретично схващане за модерната социалдемокрация?

БОЙКО ВЕЛИКОВ:

Не мога да се въздържа от реплика, защото чух някои неща, които мен лично ме обезпокоиха. Първата ми реплика е за оценката на двата програмни документа, която беше направена от д-р Генчев, и то не толкова от гледна точка на квалификации, колкото от съдържателна гледна точка, че те са социаллиберални. Може би обвинението е за едната, но трябва да се уточним за коя от двете?

Аз съм готов да влезем в дебат. Кои са точно либералните елементи в политическата платформа, за да се убедим действително, че тя давала либерална линия на партията? Такава квалификация аз не приемам.

По другия въпрос. Ние сме се отнасяли във водените досега дискусии достатъчно толерантно към се-

риозните слабости в програмата. И аз ще посоча само един пример и няма да влизам в подробности: краткосрочните и средносрочните задачи, които поставя тази програма. Мисля, че оценките могат да бъдат твърде крайни, ако ние започнем да анализираме тези краткосрочни и средносрочни задачи, които сме си поставили. Бих употребил и по-тежки квалификации, но няма да го направя, защото мисля, че трябва да се отнасяме с уважение към труда, който се полага в определен период от време. Така че, когато говорим и даваме оценки по отношение на конкретни документи, мисля, че трябва да бъдем обективни.

Още нещо бих прибавил. Аз не мисля, че когато влязахме в Социалистическия интернационал тези, които ни наблюдаваха, много внимателно, са имали предвид единствено и само Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП”. Но така излезе от това, което чухме.

Всъщност много сериозно и внимателно бяха наблюдавани и другите наши документи, както и политиката, която водехме през този период. И мисля, че не бива така едностранно да гледаме на този въпрос.

Не съм съгласен и с още една квалификация, че след общопартийния референдум десетки хиляди напуснаха БСП. Това просто не е вярно. Една малка част от партията, бих казал, много малка, действително се оттегли. Но над 90% от членовете на БСП подкрепиха референдума.

Тоест нямаше никакъв трус в партията и програмата за този период от време изигра своята роля. По никакъв начин не искам да негативирам ролята на програмата през този 10-годишен период.

И последното, което искам да кажа, е, че в дискусиите преди и в обсъждането на самия конгрес аз не срещнах или не чух сериозни възражения относно изработването на нова програма. Там имаше различни позиции. Но на самия конгрес аз не чух конкретни аргументи за това, че ние не трябва да вървим към изработването на нова програма на партията.

ЮРИЙ БОРИСОВ:

Точно на Генчев да правя реплика ми е трудно, защото ние сме по-малко социалдемократи с него от много от тук присъстващите и сме повече алтерглобалисти. Но все пак ще си позволя.

Аз не знам някой да оспорва стойността на действащата програма, някой да не дава висока оценка на тази програма. Аз бих казал, че тя е и забележително явление в нашата партийна история.

Но ние не можем да не видим, че по обективни дори причини, в тази програма има неверни прогнози. Има неща, които тя не е можела да предвиди. Само два примера. Там се дава оценка за “залез” на неолиберализма. Тогава може би така сме го чувствали. Но неолиберализмът се наложи тотално. И второ, много проблеми левицата вече не може да реши на национално равнище и със средствата на държавните механизми, без да излезе на едно ново ниво на интернационализация, на едно ново ниво на взаимодействие. А това го няма в нашата програма.

Дори само заради тези два факта аз съм привърженик на създаването на нова програма.

НОРА АНАНИЕВА:

Без съмнение Програмата на БСП от 1994 г. изигра силна роля на надежди и ориентир в бурните времена на промяната. Тя е един от съществените фактори за това, че партията не само оцеля, но и се консолидира като най-влиятелната лява партия в страната.

Нещо повече. При всички неизбежни вътрешнопартийни дискусии и внушаваните на обществото от страна на нашите опоненти съмнения във възможността БСП да се реформира дълбоко и необратимо, при всички перипетии на този процес, в крайна сметка, формулираната програмна ценностна ориентация и стратегическите цели подпомогнаха приобщаването на БСП към семейството на европейската и световната социалдемокрация.

Истината е, че голямото оттегляне от партията стана малко по-рано – не по време на референдума, а при приемането на платформата за парламентарна партия, за партия на демократичния социализъм.

ДИМИТЪР ГЕНЧЕВ:

Моят повик или апел не е в това да се влиза в някаква конфронтация с партийните документи. Аз знам, че това са исторически документи на партията, които тепърва ще бъдат оценявани. И даже съм сигурен, че ние още нямаме инструментариум да ги оценим точно. Рано е и за програмата, и за програмната декларация да бъдат обективно оценявани.

Но това не означава, че ние не можем да спорим по същество. Аз имам концепция по въпроса. Предполагам, че и други другари имат. Възможно е да се дискутира в печата, може да се намерят и други форми. Но никой от нас няма монопол върху истината за партийните документи.

ЙОСИФ АВРАМОВ:

Бих желал да поставя акцент върху две неща в подготовката на новата програма. Първото е това, което е залегнало преди 15 години в Конституцията и което на практика у нас трудно се изпълнява – че България трябва да бъде социална държава и да изгражда социално пазарно стопанство.

За съжаление България през изминалите 15 години не е такава държава. И при всички случаи аз споделям това, което каза другарят Пирински по отношение на солидарното общество – за бюджетното разпределение, за разпределение на собствеността и за европейското планиране.

Аз обаче изразявам скептицизъм по отношение на бюджетното разпределение, тъй като през следващите 5 години (поне до влизането ни в Евророната, което ще е най-вероятно през 2010 г.), ние по всяка вероятност трябва да запазим нулевото бюджетно салдо. Това е неизбежно. И вероятно трябва да запазим 40% разпределение от brutния вътрешен продукт, макар че в следващите 2 – 3 години би могло да се мисли за едно по-високо преразпределение на brutния вътрешен продукт с 2% - 3%, не повече.

А по отношение на европейското планиране, бих добавил, че освен 7-годишния национален план за развитие ние при всички случаи трябва да развиваме и тригодишното бюджетно планиране и може би да изградим за в бъдеще и орган за планиране, какъвто има във Франция и в редица други страни.

Вторият основен акцент, който едва ли би могъл в прав текст да се напише в програмата, но тя трябва да бъде пречупена през него, е достойното място на България в ЕС. Не като беден роднина, а като равностоен и равноправен член на голямото европейско семейство.

И бих искал да завърша с едно пожелание да не забравяме онова, което вече сме написали или което други, близки до нас, са създали. В моята библиотека имам една лавица с около двадесетина програми на партии, някои вече несъществуващи. Но ми прави впечатление, че в скоро време нищо ново не е издавано. Издателство "Христо Ботев" издаде преди 12 години социалдемократическите програми, но това издание е единствено и то вече е изчерпано. Ще бъде полезно, ако то се преиздаде, особено ако има и нова редакция на някои от програмите. Тук бяха двама от съставителите на документите на Обединението за социална демокрация от 1992 г., които де факто залегнаха по-късно в програмата на БСП. Аз бих препоръчал горещо отново да преоткрием тази алтернатива, тъй като в нея има доста принципи, които са валидни и днес, в това число глобализацията и така нататък.

И второ, не зная дали разполагате с първата програма на Българската социалдемократическа партия, в която дейно

участие са взели д-р Атанас Москов и д-р Петър Дертлиев. Независимо, че доста остарели възгледи има тяхното разтълкуване на трите приципа “свобода, солидарност и справедливост”, си заслужава подготвящите нова програма на БСП да се обърнат и към този документ.

ГОРАН ГОРАНОВ:

Не се изненадвам, че дискусиата придобива все по-разнопосочен характер. Представям си какво ще бъде, когато проектът за програма започне да се обсъжда в партийните организации. Но очевидно тук ние, волю-неволю, се насочихме към няколко главни въпроса и аз бих искал да взема отношение по тях.

Първо, на какъв въпрос би следвало да даде отговор проектът, който сега трябва да се изготви за програма на БСП? Аз смятам, че ние дълго можем да обсъждаме въпросите доколко е остаряла предишната програма, кои неща в нея продължават да бъдат актуални и дали това налага необходимостта от обновяване на партийната програма.

Аз самият смятам, че ако БСП от партия на демократичния социализъм се ориентира вече към една друга парадигма, а именно става партия на социалната демокрация, това е един доста сериозен въпрос. И тогава ние бихме могли да проведем и бихме били задължени да проведем една много по-сериозна теоретична дискусия.

От това, което чувам, обаче личи, че такива намерения, поне засега, няма. И за да не поставям началото на тази дискусия, аз се въздържа да взема каквото и да е

отношение по темата за приликите и за разликите между демократичен социализъм и социална демокрация. Следователно аз приемам, че БСП остава на позицията, че тя ще бъде партия на демократичния социализъм. И затова лично за мен необходимостта от обновяване или от приемане на една нова програма се диктува най-вече от обстоятелството, че предвид на много специфични особености тогавашната програма, приета през 1994 г., и при най-добро желание не би могла да даде отговор на въпроса доколко е реалистичен социализмът вече в рамките на една обществена промяна.

И аз смятам, че подготвяният вариант би следвало да даде именно отговор на този въпрос - за реалистичния характер на социалистическата идея в българските условия. Затова си заслужава наистина да се насочат и интелектуалните усилия вътре в партията и, разбира се, усилията на различни специалисти или експерти отвън.

Ако продължаваме обаче да стоим в рамките на тази парадигма, аз веднага искам да обърна внимание на едно противоречие, което не само е противоречие, пред което се изправя БСП, но това е противоречие, пред което въобще се изправя левицата във всяка страна. И това противоречие с най-голяма острота започна да се проявява именно след разпадането на реалния социализъм, след събитията, които станаха в Източна Европа, и разбира се, в бившия Съветски съюз.

Става дума за това, че ние всички, имам предвид и Западна Европа, говорейки за политическа демокрация - разбираме модела на либералната демокрация, и това става най-вече под натиска на САЩ.

Дали е възможно примерно България да излезе извън рамките на либералната демокрация? Аз мисля, че не е необходимо да дискутираме сега тази тема. Но ако решим, можем да го направим, нищо не ни коства. Какво ще спечелим обаче не е ясно и затова едва ли сега трябва да го правим.

Но аз искам да обърна внимание на едно много сериозно обстоятелство. За какво противоречие говорим в случая? То е, че в рамките на либералната политическа демокрация, лявото навсякъде е маргинално, преди всичко в икономическо или в социално отношение. И ако ние не приемем тази обективна даденост, аз мисля, че е безсмислено повече да разсъждаваме върху това какво евентуално може да се направи и към какво би следвало да се стреми БСП.

Ето и днес от това, което стана в Народното събрание, ние имаме възможност отново да чуем квалификации, които са издържани именно в този стил – какво е лявото въобще, ако то реши да се легитимира икономически на принципите на пазарната икономика? Ами то е мутраджийско, то е ченгеджийско, то е корумпирано. Някой може ли да излезе от тези квалификации, питам аз всеки, който добронамерено би се заел да разсъждава върху въпросите, които трябва да решава?

Това е действителността. И общо взето с тази действителност ние трябва да се съобразяваме. Защото другото наистина изглежда много нереалистично. Ние не правим програма, която се стреми да осмисли един еволюиращ капитализъм. Ние отново разработваме някакви програмни документи на базата на това, че един социа-

листически проект е пропаднал. Този социалистически проект не съществува.

И наистина тук вече възниква въпросът: “Вие на какво основание въобще се наричате социалисти? Вашият социализъм вече го няма.” Ето защо аз мисля, че необходимостта да се даде отговор на този въпрос е повече от належаща. Защото ако не се даде отговор, нито старите ще вървят с партията, нито левите ще тръгнат след партията.

Разбира се, това не е въпрос само на Българската социалистическа партия. Това е въпрос и на европейската левица. Дори това, което тук Добрин Канев ни каза, е свидетелство за голямо разнообразие в Европа. Какво следва от това? Лявото продължава да бъде национално, глобално ляво няма. Глобално ляво като визия, глобално ляво като някакви политики, около които всички са се обединили, в момента не съществува. Има глобално ляво като протест. Но този протест е все още много стихиян. Този протест все още не е намерил своята теоретична визия.

Какво ще означава действително глобалното ляво? Аз също се радвам, че един президент обявява, че Венецуела тръгва по социалистически път на развитие. Но аз бих се радвал повече, ако един президент на Съединените щати каже, че САЩ тръгват по такъв път. Тогава ще бъде наистина нещо сериозно, нещо, с което ние всички ще трябва да се съобразим. Защото САЩ са световна сила, а Венецуела за съжаление е една маргинална държава.

Та от тази позиция аз напълно споделям това, което вече съществува като някаква идея относно характера

на програмата. Смятам, че когато се прави програма на една партия, наистина са възможни три подхода, които, разбира се, могат да се комбинират. Първият е партията да даде един обществен проект, тоест програмата на партията да съдържа един обществен проект. Другият подход е ценностният подход. И трето, задължително във всяка програма трябва да има някакви стратегически управленски ориентации.

Аз смятам, че БСП на настоящия етап трябва да се откаже от идеята да развива някакви идеи за нов обществен проект. Просто такъв момент не съществува. Дори поради факта, че както виждате, на този въпрос никой в България все още не може да даде отговор. Или отговорът е, че влизаме в ЕС и ще започне една европеизация на българското общество. Това е нашата представа за обществения проект.

Аз ви обръщам внимание на този факт, защото всеки опит в тази посока ще бъде изтълкуван точно така: “Абе, оставете ги тези комунисти. Вярно, те бяха принудени да признаят, че и за тях влизането в ЕС представлява някакъв национален идеал, някаква национална ценност. Ама виждате ли ги сега, те дълбоко в себе си са потиснали това нещо и използват всеки момент, за да дадат публичен израз на своите несъгласия.”

Според мен новата програма трябва да обединява два момента: ценностния подход и политическата операциялна операция на ценностите. Ценностният подход включва оставането в рамките на едно историческо развитие на БСП. Но без да изоставяме ценностите, трябва да ги съобразим с новите политически изисквания. Аз съм на-

пълно съгласен с трите основни момента, които предлага другарят Пирински – свободен гражданин, справедлива държава и солидарно общество. Тоест, без да се изоставят ценностите, да се гради нова политика, отговаряща на съвременните условия. Разбира се, възможни са и доста дискусии по това предложение. Например виждането за справедливата държава веднага ще предизвика доста негативни реакции. И нека да не забравяме, че проектът за програма ще бъде обсъждан и дискутиран не само в рамките на партията. Той ще бъде подложен и на една публична дискусия. И затова аз бих си позволил да предложа да се използва вместо справедлива държава, примерно хуманна справедливост, или хуманистична справедливост, защото именно на базата на хуманизма ние трябва да търсим точно справедливост. На базата на хуманизма може вече да настояваме за едно солидарно общество, тъй като се получава една много добра градация. На първо място е свободният гражданин, тоест БСП е ориентирана към индивида. Второ, приемаме една хуманна или хуманистична справедливост, ориентирана въобще към човека, към всеки човек в нашето общество. И трето, става дума за солидарно общество, а солидарността в обществото може да се постига и с политически, и с неполитически средства.

Разбира се, аз съм съгласен с това, че този път езикът трябва да бъде малко по-различен. Аз бих си позволил даже да кажа, че трябва да бъде по-агресивен. Освен това, че фразите би следвало да бъдат по-олекотени, да не бъдат толкова тежки в теоретично отношение, но крайно време е наистина и ние вече отляво да излезем

от тази позиция на кръгова самоотбрана и действително да поставим нещата и от упор. Защото виждаме, че и дясното сега работи върху програмите си. И ако дясното продължава да бъде настъпателно и агресивно, аз мисля, че е настъпил моментът, в който левицата би могла да отговори по същия начин.

ИВАН ДИНКОВ:

Не бих искал да възприемате моите думи като обструкция. За мен е ясно, че щом е взето конгресно решение за изработване на нова програма, тя ще бъде изработена и приета.

Но аз имам известни притеснения, които бих искал да споделя с вас. Страхувам се, че дебатът не е толкова структуриран, колкото би трябвало да бъде. Предпоставят се неща, които при едно по-детайлно разглеждане не биха издържали емпиричната проверка. Понеже тук се дадоха много примери, надявам се, че ще разрешите и на мен един.

Другарят Пирински каза, че политиката трябва да гарантира човешките права. Трудно би могло да се намери по-честно и по-справедливо определение за това каква би трябвало да бъде политиката.

Изложено бе още виждането за свободните граждани и за човешките права съобразно тяхното конституционно гарантиране. За съжаление обаче наскоро Конституцията на България беше променена. В резултат от тези промени съдебната власт беше поставена под политическа опека. С други думи, общественият договор беше

подменен или най-малкото променен. Хората, които не са съгласни с едно такова твърдение, могат да видят критериите на Венецианската комисия относно органа, който би трябвало да управлява тази съдебна система. И този орган би трябвало да бъде формиран с мнозинството на съдии. В България това са 11 човека, избрани от парламента, плюс още 3, които по всяко време могат да бъдат свалени от този парламент. Става дума за мнозинство, излъчено от съдии.

Позволявам си този пример не за друго, а защото намеренията могат да изглеждат прекрасни. Но когато нямаме ясни данни за хода на системата, които са плод на адекватна и проверима статистика, резултатът става най-малкото подозрителен, доколкото не е ясно от какво тръгваме, кой носи отговорността за извършването на промените и какво очакваме на изхода на една система.

С други думи, аз бих подкрепил другаря Борисов - нека да кажем "това става" и "това не става". Какво бихме предложили като промяна и съответно какво бихме очаквали в определен темпорален интервал да се случи. Мисля, че такъв тип целеполагане би бил най-добър.

НОРА АНАНИЕВА:

Като юрист искам да направя само едно уточнение. Съдебната власт беше поставена под политическа опека много по-рано. И вече с конституционните промени стои по съвсем друг начин.

Освен това съм непосредствен участник във Венецианската комисия и познавам критериите. Много са раз-

лични моделите в Европа и много по-активна е изпълнителната власт в отделните страни по отношение на съдебната власт в сравнение с България. У нас се запази тази степен, че Висшият съдебен съвет се председателства от министъра на правосъдието, който няма право на глас. Може да си представите каква супер предпазливост бе проявена при създаването на Конституцията. А приетите сега промени са, че министърът може да следи поне да не се забавят делата, ако се смята, че това е някакъв политически диктат.

ПЕТЪР БАЛАБАНОВ:

Аз съм провокиран да кажа няколко думи не толкова от доклада на Георги Пирински и от изказванията преди мен, а от една рецензия, която прочетох вчера, за една голяма книга, излязла в Западна Европа, за влиянието на градската цивилизация върху екологията от древността до наши дни. Този труд е много далеч от нашата тема, но оттам изведнъж пред мен застанаха няколко въпроса. В началото на днешната дискуссия Нора Ананиева каза за едно обществено явление в България – народът все повече започва да ненавижда държавата. Тоест обикновеният гражданин вижда в нея своя враг, вижда в нея нещо, което му пречи, нещо, което е заплаха за него. Това е обективната истина.

Само че не е виновен народът. За изминалите 16 години българският гражданин се убеди, че държавата в България е фикция, че тя реализира или някакви бюрократични мафиотски интереси, или се явява директно

проводник на чужда политика, на чужди решения, взети извън България, и че огромната част от тези решения всъщност бъркат в джоба на българина.

Тук можем да цитираме много примери – като въпроса за атомната електроцентраля и проблемите, свързани с нея, можем да цитираме примери за митата, квотите, пазарите, активния саботаж срещу българската икономика и т.н. Всичко това хората го усещат на гърба си. Дори има един такъв факт, който също е общоизвестен, но някак си ние не го оценяваме – през миналата година, по статистически данни, които ми попаднаха, между 300 000 и 500 000 българи са работили зад граница. И всъщност дупката в платежния баланс на България се получава за това, че хората отиват на Запад, работят там, връщат се и тук си харчат парите.

Като преподавател в Нов български университет виждам как между 10% и 15% от студентите в НБУ заминават на бригади в Съединените щати или във Великобритания, или някъде другаде, където работят като сервитьори, продавачи и т.н., и с изкараните пари си плащат висшето образование в България. Защото там с тези пари те не могат да си платят висшето образование.

Може би някой ще каже: какво общо има държавата с това? Или партията? Общото е, че всъщност става въпрос за политика, почиваща върху определени ценности. При общественно-икономическата ситуация в България е много трудно да се лансират ценности, да се лансират леви идеи, да се лансира някакъв подход, обозначаван като социална справедливост, или ограничена несправедливост, или както и да го наречем.

Освен тази, обусловена от много обективни фактори ситуация, има една друга, която е още по-страшна. В момента в глобален мащаб тече глобализация, в която се извеждат най-уродливите форми на капитализма.

Но този процес има и друг резултат. Известно е, че във Великобритания навремето са пуснали формулата, че “овцете изядоха хората”. В момента в планетарен мащаб компютрите изядат хората. Новите технологии дават толкова по-високи възможности за производство и реализиране на икономически проекти, че огромна част от хората не могат да се приспособят. Те са осъдени. В момента, в който една сделка на борсата в Хонг Конг обрича на глад няколко стотин милиона селяни във Виетнам и в Индия, тези хора стават излишни. Те вече не могат да са сигурни, че резултатите от техния труд ще им обезпечат някакво жизнено равнище, някаква социална стабилност.

Подобно нещо става в България в много влошен вариант – поради демографската структура, поради общата изостаналост на материалната база на икономиката, както и поради начина, по който се провежда реструктурирането на икономиката и създаването на съвременна икономическа база.

Ето защо едва ли е достатъчно прагматично да тръгваме към разработка на една нова програма, без да се опитаме да преведем на прагматичен, ежедневен български език какво разбираме под ценности. Защото терминологията, особено в съвременния политически език на България, е изключително разтегливо и изключително двусмислено понятие.

Станахме свидетели как всяка политическа сила,

тръгвайки към властта, лансира едни лозунги, лансира едни обещания, лансира едни критерии, а поемайки властта, започва да забравя поетите ангажименти. И оттам нататък думичката “демокрация” вече не говори абсолютно нищо. Формално демокрация има и в Парагвай. Формално демокрация има и в Гватемала. Какво е съдържанието на тази дума? И тук идваме до необходимостта от конкретизация, не в смисъл, както Горан Горанов каза, да се прави обществен проект, а в смисъл ценностните координати на обществения проект да бъдат ориентирани чрез някакви репери. Когато се говори за демокрация, да се каже за пряката демокрация - ще има ли референдуми в България, или няма да има референдуми на национално равнище, на общинско равнище. Ще има ли реална децентрализация на управлението на страната чрез прехвърляне на пълномощия от държавата към общините, или няма да има?

Да се каже и за съдебната система. Защото проблемът не е в това – има ли държавен контрол, или няма държавен контрол. Проблемът е в това – по какъв начин съдебната система да бъде придвижена, задвижена, за да започне да работи на по-висока скорост.

ПАВЕЛ ПИСАРЕВ:

Четиридесет и шестият конгрес на БСП взе решение да се изработи нова програма. При следните обстоятелства:

- без доклад как е изпълнена Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП”;
- без анализ какво в тази програма е остаряло и какво

все още е валидно;

- без да се определят принципните насоки на новата програма;

- без конгресът да избере програмната комисия с авторитетни членове, известни не само с обществено-политическа дейност, но и с теоретически и идеологически разработки, които да подготвят новата програма.

След конгреса пленум избира комисия и ръководител и тя започна работа, привличайки експерти.

И досега не е започнала същинска дискусия по новата програма вътре в партията - по организации, в печата, на кръгли маси. Има отделни прояви на комисията по новата програма, наистина някои статии в “Дума” и “Ново време”, но това не е достатъчно. Няма прилив на статии, брошури и книги от представители на теоретичната мисъл, с редки изключения, каквото представлява академичният труд на Александър Лилев “Диалогът на цивилизациите”, в който има отделна глава “Програмата на БСП “Нови времена, нова България, нова БСП”.

Изработването на партийна програма е изключително важна задача за всяка партия. Партийната програма определя същността на партията, изразява интересите на социалните групи, които тя представлява, посочва близките и далечни цели на партията и определя средствата и методите, с които тя да ги постигне, изразява идеологията и политиката на тази партия, очертава нейните територии в общественото съзнание, ситуира я в националното и международно политическо пространство.

Нова програма, изобщо програма, се прави, когато се създава партия. Партия със своя собствена програма

ма може да пристъпи към изработване на нова програма, само ако тя е осъществена, само ако са настъпили крупни социално-политически изменения в света или в дадената страна, или ако нови теоретически разработки налагат това. Такава е световната практика. Нашата партия има Бузлуджанската програма на Димитър Благоев, Програмната декларация на Първия конгрес на БКП на Кабакчиев и Манифест, приет от конгреса; Программен доклад и решения на V конгрес на БКП от 1948 г. и Програма, приета през 1971 година. Всички тези програми, както и други програмни документи, имат две отличителни страни: приемственост в програмите, за да се запази единството и историческата нишка на партията, и новаторство, което да отговори на изискванията на епохата и да осигури развитие.

Всяка от горепосочените програми на партията е отговор на изискванията на една нова епоха и е свързана с образуването на нов тип партия. Бузлуджанската програма е на лява социалдемократическа партия. Програмата на комунистическата партия от 1919 г. е програма на ленинска партия в епохата на империализма и пролетарските революции, настъпила след Първата световна война и краха на Социнтерна, програма на партия, членка на Коминтерна. Докладът и решенията на V конгрес на БКП са на партия, която започва строителството на социализма в новите световни условия след Втората световна война и създаването на европейската социалистическа система. Програмата от 1971 г. е програма на партията-държава, строителка и ръководителка на развито социалистическо общество.

Тези програми, както и породилите ги обстоятелства не са грешка на историята, нито проява на волунтаризъм. Едно стогодишно човешко развитие не може да бъде грешка или случайност.

Сегашната Програма “Нови времена, нова България, нова БСП” е програма на нова партия, изградена върху предишната Българска комунистическа партия, която претърпя идеен, политически и организационен крах с рухването на социализма в България и вследствие на провала на европейския социализъм от съветски тип в новите геополитически промени в края на 20-и век. Това е подчертано изрично от Александър Лилев пред 41-ия конгрес на БСП. БСП е нова партия в поредицата партии на българската левица, която води началото си от Димитър Благоев и развитието ѝ е свързано с Георги Димитров. БРСДП, БКП(т.с.), БРП(к), БКП и БСП се различават принципно както по условията, епохата, в която се създаваха и развиваха, както по целите и задачите, които си поставяха, по своите методи и средства на работа, така и по своя членски състав и неговия характер, по мястото си и ролята в българската и международната история. Партията на Димитър Благоев е социалдемократическа, на трудовите слоеве: работници, селяни, интелектуалци и отделни представители на средната класа. Тя се бори за социализъм, против капитализма и експлоатацията с мирни парламентарни средства, тя е лява партия за революция най-напред в напредналите страни, извършена с парламентарни средства и масов революционен натиск. БКП е партия, която си поставя за цел да разруши чрез революция ка-

питализма, да установи диктатура на пролетариата, да сломи съпротивата на капиталистическата класа със сила и да започне строителството на социализма. Тя е партия на демократическия централизъм, на желязната дисциплина. Тя е ленинска, коминтерновска партия. При нея конспирацията често е по-активна дейност от пропагандата и агитацията, характерни за социалдемократическата партия на Благоев. БКП след 9 септември 1944 г. постепенно се превръща в партия на победения социализъм, тя все повече се превръща в партия на трудовия народ – всеки десети от възрастното население е неин член, партия-ръководителка, партия-държава, която следва опита и върховенството на КПСС. Тя е партия на международното комунистическо и работническо движение, на съдружието на социалистическите страни, партия, която работи в условията на Студената война и цели победата на комунизма у нас, а при определени обстоятелства – и в целия свят.

Тези партии са свързани генетично с една родова нишка и представляват метаморфози на една марксистка, марксистко-ленинска-сталинска партия.

Сега БСП, като не се отрича от наследството на БРСДП, БРП(к) и БКП, към които се отнася критично, като се обявява за 115-годишна партия, е по същество нова партия. Това се определя от новите времена, в условията на които тя се създаде и съществува. Рухва реалният европейски социализъм, слезе от историческата сцена социализмът в България. Извърши се реставрация на капитализма. БСП се отказа от революцията, от въоръжената борба за власт, от насилието при

вземането на властта, а след това при реализиране на своята програма, от диктатурата и авторитаризма, от тоталитаризма. Тя е парламентарна партия на закона, тя признава изборните резултати от честните избори. Тя е партия от европейски тип. БСП е с напълно обновен кадрови състав. В нейните ръководства на различни нива почти няма дейци от предишния период. Подчертавам тези факти, но не казвам, че те са положителни, защото политическите дейци имат право на промяна, а политическите клейма не са белег за демокрация. Променен е не само целият висш и среден кадър на БСП. От 1 милион членският състав на БСП е сведен до около 200 хиляди души, от които 100 хиляди са приети след 10 ноември 1989 година.

Очевидно е, че привържениците на една нова програма вероятно целят създаването на една нова партия на основата на БСП. Завършването на прехода, реставрацията на капитализма, членството в НАТО, предстоящото приемане в Евросъюза, приемането в Социнтерна, изграждането на коалицията БСП - НДСВ - ДПС и създаването на правителство, което води социаллиберална политика, някои хора считат за достатъчно основание БСП най-после да се трансформира в програмно отношение от лява и модерна социалистическа партия в дясна социалдемократическа партия. Това дори не се крие в изказванията на различни отговорни функционери на БСП.

И така, социалистическа Програма “Нови времена, нова България, нова БСП” на нова модерна лява партия, или социалдемократическа програма на социалдемок-

ратическа партия от десен тип? Модерна лява социалистическа партия или социалдемократическа – това е спор, който започна скоро след 10 ноември 1989 г. между различните дейци и среди на левицата. Това не е безпочвен въпрос, не е средновековна дискуссия от рода на тази колко ангелчета могат да стоят на върха на една игла. Това е спор за върха на партията, за самата нея, за нейната идентичност. Защото демократическият социализъм, за който ратува Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП”, и социалдемократизмът не са едно и също нещо, в никакъв случай не са политически, теоретически и идеологически синоними. Демократическият социализъм и социалдемократизмът не са еднакви термини, в които са разместени думичките. Дори социалдемократизмът да се подмени със социална демокрация, идейният фалшификат е налице.

Трите кита на Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП” са:

- стратегическата и историческа цел на социализма е преодоляването на капитализма, “да” на пазарното стопанство, “не” на пазарното общество, висок икономически растеж и социална защита на народните маси;

- модернизация на партията, чиято цел е социализмът на информационната епоха или бъдещето на социализма е в социализма на бъдещето, модерният европейски социализъм;

- българският модерен социализъм не е за скъсване със 115-годишните традиции на българския социализъм, с историята на борбите против капитализма и експлоатацията, в защита на бедните слоеве, против войните и

фашизма, за свобода и демокрация, против кобургския монархизъм, против традициите и завоеванията на реалния социализъм, на който ние отхвърляме недостатъците, генетичните грешки и извращения.

Тази програма на БСП предлага конкретни мерки, пътища и средства за измъкване на страната от икономическата криза, премахване на бедността, ограничаване на безработицата, подобряване на социалното, образователното и здравното дело, модернизация на страната чрез развитие на икономиката на основата на високи технологии, всеотъннен напредък като страна – членка на Европейския съюз.

Вече 15 години Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП”, предшествана от Манифеста на демократичния социализъм, приет на 14-и конгрес, и Платформата за по-нататъшното обновление и преобразуване на БСП работят успешно. Бяха спечелени три парламентарни, един президентски и два общински избори. С тези документи БСП бе приета в Социнтерна и в ПЕС. Със своята нова програма БСП се превърна в европейски феномен. Тя е единствената партия в бившите социалистически страни, която още през 1990 г., при първите свободни демократични избори, спечели абсолютно парламентарно мнозинство. Поемането на пътя на модернизацията спаси БСП от разцепление, от изчезване от политическата сцена. Партиите от другите бивши социалистически страни, които не се модернизираха, а се трансформираха в социалдемократически, постепенно загубиха в повечето случаи влияние в своите страни.

Има ли нужда БСП от нова програма? Ако БСП се разцепи – да, необходима е нова програма на тази част, която ще престане да има за цел демократическия социализъм, модернизацията на партията, преодоляването на капитализма.

От нова програма имат нужда тези, които имат за цел да обявят партията за дясна социалдемократическа, които са за капитализъм без исторически граници, които сеят илюзии, че капитализмът може сам по себе си да се превърне в хуманно общество на бъдещето, с което да се сложи край на историята. Тези, които считат, че партията трябва да участва в изграждането на съвременния капитализъм в условията на съвременния глобализъм, като се отказват от социализма, макар и като далечно бъдеще на Европа. За нова програма са тези, които приемат Третия път за синтез на капитализма и социалдемократията, които са за превръщане на партията в дясна или някакъв друг субект, който ще провежда не модерна лява или левоцентристка, а определена дясна социаллиберална или либерална политика. Да, тогава тези господа наистина имат нужда от нова програма за нова партия. Нека оставят БСП и Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП” на левите сили в обществото.

Между впрочем, има няколко откровени социалдемократически партии и движения, остатъци от партиите на Петър Дертлиев и Александър Томов. По-правилно е да отидат при тях и заедно да празнуват епопеята на социалдемократизма. Защото обявяването на партията за социалдемократическа поставя въпроси,

не само свързани със съвременността, а и с историческата памет. Ние наследници на Димитър Благоев и Георги Димитров ли сме, или на Янко Сакъзов, Кръстю Пастухов и Атанас Москов? При всички плюсове и минуси на тези видни лидери на българската левица. Исторически социалдемократията на широките социалисти е натоварена с тежки негативи – участието в правителството на Цанков, извършило масови убийства и терор през 1923–1925 г., стабилизиране на монархията чрез участието на Янко Сакъзов и Кръстю Пастухов в следвоенните правителства, отказа да се участва във въоръжената антифашистка съпротива, а след 9 септември – присъединяването към прословутия “мазхар” – изложението на опозицията до Парижката мирна конференция да не се подписва мирен договор с българското ОФ-правителство.

С тежки негативи е натоварена и БКП в своите отношения към широките социалисти и социалдемократията, особено след 9 септември, към парламентарната опозиция, носи вина за репресиите в различни периоди, както и за деформациите на социализма – култа към личността и авторитарния режим до самия 10 ноември 1989 година. Противопоставянето на тесни и широки социалисти на комунисти и социалдемократи сега, в осъвременените условия, и поставянето на въпроса кой се е оказал прав не е продуктивен метод след един век или петдесет години. Това са два потока на българската и международната левица и от историята трябва да се извлече поука, а съвременният социализъм трябва да се ориентира към днешния ден и бъдещето на новата

информационна епоха и глобализма. Разбира се, че не е естествено събития и личности, чиито действия са с повече от полувековна давност, да влияят на днешния ход на политическото развитие, когато е необходимо единодействие на всичките леви сили. Историческите различия и борби обаче трябва да се имат предвид при определянето на темповете, размаха, съдържанието и оттенъците на политиката на БСП при днешните условия. От отговора на тези въпроси зависи също при коя левица ще застане БСП в Социнтерна. Защото в Социнтерна има леви, има и десни социалистически и социалдемократически партии.

Самият социалдемократизъм има сериозни проблеми със своята идентичност. Третият път на Тони Блеър и Герхард Шрьодер не е успешен, да не кажа, че се провали. Шрьодеровата партия изгуби изборите, макар и минимално, и след Агенда 2005 е в постоянен регрес, който я доведе до положението на младши партньор на Ангела Меркел. Социалната държава в Западна Европа непрекъснато е под напрежение и губи по малко от своето съдържание. Това са фактите - социалната държава вече не е нужна като алтернатива на реалния социализъм. Непрекъснатото орязване на завоюваните преди години значителни социални придобивки изпразват социалната държава от съдържание. Точно в този период за БСП е необходимо да направи трезв анализ на положението в западноевропейската социалдемократия и да не се връща десетилетия назад в своето развитие, защото тя има сериозен опит от социалдемократизма, а да гледа далече напред в постсоциалдемократическото

пространство на идващата информационна ера. Видни западноевропейски социолози предвиждат затихването на социалдемократията към средата на нашия век. Разбира се, тази теза може да се оспори, но това ще бъде друга, по-сериозна дискусия, отколкото тази за социалдемократизирането на БСП.

Проблемът не е в необходимостта от нова програма, а в това, че вече четири правителства на БСП – самостоятелните първи две на Луканов, третото коалиционно на Жан Виденов и сегашното на голяма коалиция с НДСВ и ДПС на Станишев, очевидно не могат да следват политиката на една социалистическа партия, не изпълняват съществени елементи от социалната и икономическата част на Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП” и се провалиха във властта. И понеже не изпълняват социално-икономическите ангажименти на програмата и не могат или не желаят да ги изпълнят, те искат да я заменят с друга програма на социаллиберализъм, в духа на интересите на Световната банка, на Международния валутен фонд и на едрия глобалистичен капитал. Не случайно в България почти няма български банки с национален капитал, започнаха да изчезват вестници и телевизии на български собственици. Поради одесняването на партийното ръководство се създадоха условия за възникване на ляво крило на партията, което вече разпространи идеите си и след президентските избори ще пристъпи към своето структуриране в клубове по територията на страната.

Сегашната Програма “Нови времена, нова България, нова БСП” е в три части. Първата съдържа основни по-

ложения не само за модернизация на БСП, но и като отговаря на патриотичния и национален характер на БСП, чрез нея предлага изход от кризата и упадък на България. Програмата предлага 15 точки за левоцентристко управление, пътища и средства за развитие на демокрацията в България, извлича исторически поуки и от социално-историческите корени на БСП, анализира провала на реалния социализъм и сочи бъдещето на България не в реставрацията на капитализма и не в носталгията по социализма, а в основните ценности на обновения демократичен социализъм.

Вторият раздел разглежда прехода към правовата държава и плуралистичното гражданско общество на социално-пазарното стопанство, икономическата политика на прехода, социалната политика, икономическата демокрация и социалното партньорство, съвременните екологични проблеми, правата на личността, демографската ситуация, утвърждаването на демокрацията и правовата държава, отношението към образованието и науката, българската външна политика и мястото на България в нова Европа.

Третият раздел, озаглавен “БСП – нова партия, партия на социализма на 21-и век”, се спира на идейните кръгозори на БСП, мястото на БСП в европейската и световната левица, политическата философия на БСП, традициите и новите течения на социалните опори на БСП, ролята ѝ в парламента като масова партия и участието ѝ в структурите на гражданското общество.

Вече е признато у нас и в чужбина, че тази програма е една от първите, приети в постсоциалистическите

общества, първата, която поставя проблемите на демократичния социализъм след рухването на съветския социализъм и отговаря на въпроса “Що е модерен социализъм и има ли той почва у нас?” В програмата на БСП, а след това в своя труд “Диалогът на цивилизациите” Александър Лилев отговаря на един от въпросите, поставени от Масимо Д’Алема: “Най-голямото изискване, което сме длъжни да предявим към себе си през следващите години, е да се даде на лявата идея и на европейския социализъм нов смисъл, нова идентичност, ново бъдеще, защото значителна част от политическия и теоретически багаж, на който левите сили градяха своята идентичност в края на столетието, загуби своята вярънност, умря заедно с времето, което го роди.” Връщането към стари консервативни стереотипи, които отразяват понятието за социализъм, е невъзможно. Новите идеи и легитимност на социализма трябва да се търсят в модерността, във времето на посткапитализма. Краят на историята трябва да се замени с хоризонтите на бъдещето. Никой, разбира се, не може да има монопол в дискусиата за бъдещето на социализма, за неговата модернизация. Модернизира се и капитализмът. Днес светът познава различни опити за реформиране на социализма:

– Неокомунистически модел, който се заключава в опита да се обновят комунистическите партии или да се реабилитират и запазят.

– Социалдемократически модел, който има близо 140-годишна история. Социалдемокрацията е в процес на обновление в две насоки: обновление на държавата

на благоденствието – изпразване от предишното ѝ съдържание на социалната държава, с цел тя да не доведе обществото до икономически и финансов колапс и банкрут, както това стана в Германия.

Другото обновление е Третият път на Блеър-Шрьодер, чиято същност е сливането на социализма и либерализма. Но преминаването на Шрьодер на служба на едрия капитал показва истинската същност на Третия път – на социалдемократизма в сътрудничество на едрия капитал, на транснационалните корпорации, на глобализма.

– Китайският модел – създаване на социализъм с китайска същност, 100-годишна технологическа, икономическа, политическа, социална и културна модернизация.

Програмата на БСП, която сега е в сила, не е съвършена. Тя подлежи на развитие и промени. Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП” не е свещена крава. Реставрацията на капитализма, приемането на България в НАТО и ЕС, процесите на глобализация, транснационалните корпорации внасят нови елементи в нашето и световното развитие. В програмата има и излишни подробности. Но едно е усъвършенстване на програмата, а друго нещо е нейната подмяна с нова от социално-либерален характер. Съмнявам се, че в близко бъдеще ще бъде изготвена нова програма - за това няма необходимият теоретичен капацитет и време. Вече се говори за това, че програмата няма да бъде приета на следващия конгрес, че трябва дълго да се работи. Досегашните разработки не са впечатляващи. Или новата програмата ще представлява развитие на старата, от която значителна част ще влезе в новия

документ. През 1919 г. се приема нова програма, но Димитър Благоев при гласуването ѝ казва, че ще важат и двете програми, докато назреят условията за социалистическа революция в България, и затова прибавя към името на партията след БКП и “т.с.”

Иначе, повтарям, в публичното пространство две програми, предложени на левицата, ще имат за резултат и две партии на левицата, или, което е почти същото – силен отлив от партията. Случаят Гизи–Лафонтен е показателен. ГСДП смени вече четирима ръководители за няколко години и партията не само се разцепи, а и бе напусната от близо половината от своите членове и симпатизанти. Такова самоубийство БСП не бива да допусне. Едва ли сега приемането на нова програма в тази сложна обществено-политическа обстановка и огромни външнополитически задачи, произтичащи от приемането ни в ЕС, оправдава своите усилия.

Всяка програма в известен смисъл е една утопия. Едва ли има политическа програма на партия, която да е изпълнена. Гробищата на прогреса са пълни с партийни програми и химери за бъдещето. Разбира се, това не омаловажава идеите, които мобилизират масите да се стремят към един по-добър утрешен ден. И накрая, добрата програма още не осигурява очакваните успехи. Важна е политиката, практическите действия на социалистическата партия, приложението на нейната програма, която, разбира се, може периодически, в съответствие с обществените промени, да се актуализира.

Промените в партийните програми, както и приемането на нова програма, е изключително важен момент

в живота на партията. Западноевропейските социалдемократически партии на Социалдемократическия и Социалистическия интернационал имат само няколко вълни на програмни промени – от края на 19-и век чак до втората половина на 20-и век те са марксистически, а след това, когато се отказват от марксизма, т.е. през последните 25–50 години, има още една-две промени или актуализиране на програмите с оглед на новите условия – рухване на европейския социализъм, екологически проблеми, глобализацията и навлизането в информационната ера.

Никоя партия не си позволява да сменя програмата си, както се сменят костюмите или балтоните. Преди да смени сегашната програма, партийното ръководство на БСП трябва добре да прецени това. Обявяването на БСП за социалдемократическа, независимо дали това определение ще фигурира в името на партията, или не, не е продуктивен ход. Това е връщане назад към миналото, към исторически спорове и битки, което ще попречи на единството на всички леви сили. Запазването на името на БСП и на характера ѝ като модерна лява партия е път към бъдещето, към идващите десетилетия на 21-и век. Дава възможност за продължаване на идейните промени на партията, за нейната модернизация и развитие на нейната лявост. Запазването или развитието на Програмата “Нови времена, нова България, нова БСП” позволява да се преодолеят историческите негативи, да се отиде напред към бъдещето, а миналото да се остави за изследване и размисъл. И преди всичко и най-важно – сегашната програма е програма за развитие на парти-

ята и на България, за трансформирането на страната в модерна, интегрирана в Европейския съюз държава на 21-и век – век на посткапитализма, на информационното общество, на бъдещия европейски социализъм.

МИРОСЛАВ ПОПОВ:

Първата ми бележка е всъщност една препоръка – предлагам да спрем да се възползваме или да експлоатираме този графит против държавата. Той е естествен, традиционен постулат на анархизма. В България по разни причини анархизмът не е така популярен, както му се преписва. Разбира се, той има своите политически и социални завоевания и отсам Атлантика, но е характерен най-вече оттатък. По разни причини анархистките тенденции изпълняват донякъде тази публична функция, която е присъща на някои леви социалдемократи в Западна Европа. Добре е да не търсим друг замисъл там, където нещата би трябвало да се познават.

Първото ми принципно съображение има връзка с вида на прехода в България. Една от най-важните характеристики на българския преход е, че всяко едно съществено решение през тези 15 – 16 години беше вземано в условията на ограничаване на аналитичната дейност - нямаше естествен публичен анализ, а само ограничена обществена дискусия, въздържане да се формулират пряко следващите действия като последици.

Този антианализъм не е случаен. Той е вътрешно скрит и по много коварен начин стратифицира в политически план обществото – тези, които знаят горе-долу

последниците; другите, които ги знаят доста по-точно; тези, които изобщо не ги разбират; онези, които искат да формулират аналитично съждение и тези, които едно такава аналитично съждение не им е съвсем по вкуса.

В този ред на мисли, ми се струва, че старият социализъм, освен органическите си дефицити и грешки в конструирането, си отиде и заради своя късен антианализъм, заради стремежа да замести аналитичното разсъждение с декларации или декламации.

Връщам се обаче към настоящето. Считаю, че липсата на сериозни, дълбинни анализи на случилото се, например на социалната стратификация на българското общество, за да се види разликата между най-горната и най-долната децилна група, или свръхконцентрацията на власт и собственост в някакъв много тесен кръг, е онова нещо, което много непосредствено, много съществено характеризира българското общество. И за съжаление, което илюстрира недостатъчната интелектуална активност на левицата.

Ние не би трябвало да приемем като нормално социалното стратифициране на българското общество да е по-драстично от традиционните западноевропейски общества, в това число и тези, които не са били управлявани или не са били управлявани дълго от социалдемократията.

Второто ми разсъждение е свързано с нашето свръхочакване – не винаги достатъчно коректно, не винаги достатъчно почтено, към един нов програмен продукт. Това се прояви и към програмата, и към една серия от други програмни продукти, и сега отново във връзка с подготовката на нова програма.

По-добре е преди да влязат в новия документ идеите да бъдат лансирани в партийните среди и в обществото, да бъдат изпробвани в управленските проекти дори. Не да се занимаваме с програмописане или докладописане, без да сме наясно доколко онова, което предлагаме, е безспорно, е категорично разбираемо и ясно за хората и т.н. Тоест не да се затваряме в кабинети и зали, а да правим ефективна реална политика. И тогава хората ще ни разпознаят като партия.

И третият момент вече съм го развивал на заседание на Програмната комисия, но държа да го преповторя тук много кратко. Голяма политическа грешка ще бъде, ако ние се разберем, че писането на програмата означава да се представи един текст от 50, 100 или 150 страници – тоест да схванем въпроса като предимно литературен, което е класически пример за левите партии.

А създаването на новата програма може да бъде продиктувано и ще се случи, надявам се, само в условията на един много по-широк обществен диалог с локалните политически общности. Това не означава само с партийните структури на БСП, а в самото общество. Това не е като дискусия по документ, а е дискусия по идеи и оценки. Тоест, когато изработваме тук определено виждане по някакъв въпрос, ние го лансираме сред хората, предоставяме го на широката общественост, чуваме нейния глас, събираме се отново, коригираме някъде нашите представи, привличаме една или повече фондации, с които съпоставяме мненията си и т.н. Накрая оставаме при здравия разум и вземаме окончателно решение.

Предлагам такава технология за изработване на програмата, ако искаме да си свършим работата както трябва.

По този начин ние едновременно ще решаваме повече от една задача, не просто ще програмираме партията, но и ще стигнем до някакво консолидиране и вътрешно обновяване, а в по-широк план – и до изчистване на отношението на хората към заобикалящите ги социално-икономически и политически реалности. Това ни е безкрайно необходимо и не бива да си го спестяваме като усилие. Разбира се, никак не е лесно и като време, и като разходи, и пари, и човешки ресурси, но това е нещо, което трябва да се направи. Аз бих приветствал изработването на програмата да върви в един такъв диалогов режим, като се подават определени тези, определени позиции, определени раздели на хората, събират се медиите, неправителствените организации и се чува техният глас. Само по този път можем да подготвяме новата програма на БСП.

НОРА АНАНИЕВА:

Мирослав Попов сподели ценни идеи по технологията на работата върху програмата на партията. Аз не съм съгласна обаче, че се злоупотребява с графита срещу държавата. От сутрин до вечер по всички програми на радиото и телевизията, в които се включват на живо хора, по различни поводи те казват: “Това не е моята държава.” Това звучи непрекъснато. Има едно враждебно настроение и няма защо да се мъчим да го сложим в идеологическата рамка на анархизма. Просто има недо-

верие, има отчуждение, стигащи дори до враждебност.

МАКСИМ МИЗОВ:

Историята нерядко сервира тежки изпитания, заплетени казуси и сложни дилеми пред партийно-политическите елити или лидери. Днес подобна твърде смутна и смътна атмосфера също витае и ражда обилно въпросителни за това лявата партия може ли (и ако да, то защо и как), трябва ли да бъде, да остане, да пребъде в качеството си на програмна.

Впрочем, какво означава днес една лява партия да е програмна?

Първо, програмният статут на партията публично показва и доказва, че тя притежава своя свещена Конституция, духа и законите на която тя доброволно и отговорно е приела да следва или утвърждава в разностранните си прояви в историческото/социалното време и място. В тази Конституция са конкретно отредени места, роли и значения на съответни ценности, които са съдбоносни или ръководни за партията, както и техните координации и йерархии спрямо останалите ценности. В нея е дадена и обосновката на диалектиката между цели, ценности и средства, които могат или трябва да се приемат като валидни, а и да се прилагат съответно в конкретни политики и социални практики. Тази Конституция ясно декретира и легитимира законовите основания и средства, които мотивират, оправдават и освещават/сакрализират иманентната ѝ идейно-целева, ценностно-нормативна, политико-логическа, инструментално-оборудва-

на и прагматическа философия или консеквентност. Тя видно демонстрира и категорично отстоява и допустимата или потребната ѝ наследствена обвързаност, а пък и приемствеността със завещаното от Историята или от биографията на партията. Тя илюстрира, че партийната формация има някакви автономни и автентични идентичностни контури, които могат и трябва да се съхраняват, отстояват и развиват в съответни периоди, а да не са автоматично променими и огледално зависими от моментни влияния.

Като такава своеобразна Конституция, програмата на партията неотменно постулира и обосновава срещу какви исторически, властови, управленски и други порядъци партията, нейната идеология и практика са се борили или сега се борят и ще се съпротивляват и занапред, също както и за внедряването или историческата легитимация на какви още противостоящи им порядъци тя ще се застъпва в своите изяви.

Паралелно с това програмният статут на партията депозира какъв политически тип тя може, желае или трябва да бъде. По същество това е целият сложен комплекс за очертаване на социалната база на тази партия, за представителството на кои социални потребности и интереси тя ще се застъпва или действа в своята многостранна реализация.

Същевременно тази особена Конституция дефинира и депозира по специфичен начин дислокацията на партията също и като някаква обособена макроидентичност, така както и нейната съпоставимост или съизмеримост с конституциите и ипостаса на останалите леви или ле-

воцентристски формации, както и спрямо идейно-целевите ориентири, приоритети, инструментариума и прагматичния репертоар на ПЕС днес.

Второ, програмният характер и битността на лявата партия са своеобразна витрина на цялостните ѝ отношения или активитет към историческото/социалното пространство. Доколкото всяка програма декретира определени визии, типаж и порядъци (във или за това пространство), тя вече по своему легализира и легитимира различни (възможни, желани и дължими) модуси на екстериора и интериора на тази пространственост, която тя може или трябва да промени.

Трето, партийната програма неизбежно (пряко или завоалирано) проблематизира отношението към историческото и социалното време. Това е сложен комплекс от въпроси, казуси, дилеми и колизии, който опира до специфичната комбинаторика на трите измерения на времето. Така става видно доколко съответната партия е в унисон с духа и пулса на историческото/социалното време. Тук също са и проблемите около прекъснатостта и непрекъснатостта във времето, дилемите около мярката на приемственост или редукция на темпоралните влияния и т.н.

Четвърто, програмният статут на всяка лява партия неумолимо, пряко и косвено, показва, насърчава или остро разобличава синдромите на нормално, трезво-реалистично (или на патологично, илюзорно) историческо въображение; полетите или крушенията на социалната ѝ фантазия да ражда и практически претворява своите идеи в реалността. По това може да си проличи докол-

ко програмността е пряко свързана с настоящето или най-близкото бъдеще, както и дали тя възприема подалечни ориентири за осъществяване на своите замисли и сценарии. Характерът, естеството, спецификата и маниерността на проява на това въображение показват имунизацията ѝ спрямо (или пък податливостта ѝ към) съответен тип илюзорни, химерични или утопични нагласи и визуализации на бъдещето. Времевият хоризонт, към когото адресира търсенията и посланията си конкретната програма, вече също така детерминира параметрите и “температурата” на това въображение.

Пето, програмният статут дава своеобразен израз и на отношенията към историческата и социалната памет. Каква ще бъде тази памет; как тя ще бъде отразена и оползотворена в програмата; дали тя ще е закостеняла и редуцирана, или гъвкава и услужлива; дали ще приема/отхвърля едни или други дозировки за онаследяване и ориентация по завещаното или отхвърленото от съкровищниците на паметта; дали ще е повече или по-малко уязвима на прередактирания и пренаписвания, с оглед на промяната се конюнктура и прочее - в немалка степен и форма това вече се (или ще се) определя също така и от естеството и спецификата на дадената партийна програма.

Шесто, програмното битие на лявата партия по презумпция обосновава и катализира готовността и способността ѝ да осъществи на дело социалния, социализацията и хуманистичния етос на своята политическа философия, идеология, политика и прагматика. Това не значи, че може да си позволи да остава единствено на

нивото на демонстрация и рекламиране на своите идеи и визии, без да се стареа успешно и мащабно да ги претвори в действителността. Левите партии в своите исторически биографии почти винаги всякак са се стремели и опитвали да бъдат, обосновавали или оправдавали са поведението си, че са неотменно на страната на Човека и Човешкото, на Човешината и Човечността, че дължимите промени и преобразувания в Природата, Обществото, Историята и Битието са винаги “в името и за благо на Човека”, разбирани във всичките им техни многолики ипостаси и възплъщения, разбира се, също и непременно обусловени и оцветени от съответните конкретно-исторически условия във всеки случай.

Седмо, програмното битие на партията илюстрира не само и не толкова нейната дескриптивна, колкото и преди всичко прескриптивна ангажираност и/или инструменталност за постигането на съответни исторически/обществени промени или преобразувания. Това битие следва да показва и доказва не само в какъв свят (сега или в бъдеще можем да) живеем. Програмният патос (и статус) на партията трябва да ни предлага или ангажира и с това в какъв свят е вероятно, възможно, или невъзможно, както и с това в какъв свят не/трябва да живеем. Те са фундаментална инкарнация на дисекциите и проекциите, на връзките и разрывите между различни (възможни желателни, съществуващи и дължими) модули на историята, битието, социума, политиката; т.е. на многобагрената и противоречива диалектика между реалност и идеал. В това си качество те именно се оказват специфичен лост на морален

ригоризъм, на социално дълженствуване или пък дори на своеобразно историческо отдаване на Идеята, или на нейните междинни проекции.

Осмо, програмният статут на съвременната, обновяваща се, лява партия, следва ясно и категорично да фиксира и инструментариума, логиката и технологията на възползване от и ползване на разнородните и разнообразните (битуващи в социума) социални енергии или субекти в името на Човека; социално ориентираните и ангажираните политики, провеждани чрез държавността и/или с помощта на гражданското общество и прочее. Днес не бива да се провъзгласяват каквито и да било субординации и доминации на едни човешки общности над други, а да се прокламират и осъществяват на дело очовечени, човешки и очовечаващи актове на избор или реализация на социално значими и хуманни ценности, норми, идеи, модели/типове обществени практики. Същественото тук е, че повече от когато и да е в историята, днес се акцентира на конкретното, персоналното съпричастие и съучастие на отделния човек, на неговата съзнателна и последователна въвлеченост и ангажираност с осъществяването на левите предначертания и задачи. Тоест не иде реч толкова и само за самостоятелното присъствие и роля на партиите, колкото за възможностите, готовността и способността им да привлекат или активизират отделния гражданин към едно социално общество, към социална демокрация, към един друг и по-хуманен свят.

Девето, програмният статут на лявата партия означава също не толкова присвояването на (или укрива-

нето чрез) някаква опашкарска менталност и психика; не някакво смирено и “оправдателно” следване на произволността и виртуозността на разкрепостената историческа или обществена конюнктура; не търсене на извинения за провинения поради капризите на случайността, на изненадите и превратностите в живота и битието. Той органично предполага и изисква съответен тип на историческа/социална антиципация, на обществено предвиждане, коментирание и разрешаване на актуални/предстоящи казуси, дилеми, противоречия, колизии, конфликти в съответното (или задаващото се) време-пространство. В този аспект програмният статут не бива да има нищо общо, нито пък да прави алузии с каквато и да е имагинерна провиденциалност и спекулативна харизматичност; както и да обосновава, аргументира или пък дори да рекламира партийните претенции, очаквания, способности да изглежда или реално, че е самоволен, едноличен и неоспорим субект на идеологизирани или на политически/политизирани есхатологии към някакво друго инобитие. Единствено постигнатите исторически промени и дела, социалните реформи или преобразувания, политическите успехи и победи могат да са специфични маркери или критерии, които да доказват и оправдават претенциите за подобни антиципаторски референции на тези партии.

Десето, програмната битност на лявата партия означава и някаква витална или органична връзка със съвременните постижения на духовността (науката, техниката, културата, изкуството, просветата и информацията). Тя съвсем не бива да е инструментална

прокламация и легитимация на разнолики модуси на историческия волунтаризъм, на идеологическото визионерство, на имагинерно социално инженерство. Тя може/трябва ясно да декретира в публичното или в историческото пространство съответни типове на социално ангажирано мислене, чувстване и действие, на избор и отстояване на различни модели на целепологане и целепостигане, които реално са способни да социализират и прогресивно да хуманизират света и живота на днешните или бъдните обитатели. Независимо че за днешната постмодерна рационалност прогресът явно носи определено смутни, предимно доста отрицателни или даже опасни конотации. В новите програмни версии на обновяващите се леви партии това вече е неразривно свързано с едни по-въздържани, по-нюансирани преценки и представи за това какво всъщност представлява прогресът или продуктите му в различни сфери на многоликия обществен, общностен или персонално-човешки живот. Конструктивистко-оптимистичният патос на съвременното разбиране за историческия и социалния прогрес има своите далеч по-разнообразни, даже амбивалентни, измерения или въплъщения, поради което не е и толкова еднозначна реакцията към темата за прогреса.

Единадесето, в контекста на глобализиращия се все повече свят програмният статут на съвременната лява партия означава, че тя не трябва да се базира на самоволно или еднолично възведени от нея (като единствени и безалтернативни фундаментални, универсалистки, фундаменталистки, тотални и особено пък

тоталитаристки) представи и визии за своето изключително историческо присъствие или за прекалено фаворизираната ѝ собствена роля. Това всъщност се оказват проблемът и конфликтният казус за редуцирания парцел на автореференциалността на лявата партия в нашето метежно съвремие. Европоцентризмът днес никак не може да притежава онези привилегии и статусни характеристики, които в миналото щедро са му предлагали и гарантирали. В един взаимнообвързан свят имат своето заслужено и съществено място, роля и значение и други типове на идентичност, включително и на ляво мислене и действие, доста различни от нашето. Това означава, примерно, че европейската социална мечта може и трябва да се конкурира на пазара на историята с други цивилизационни модуси и практики за социална ангажираност на човека и обществото, а не да се опитва априорно да налага своите разбирания и стандарти. Затова в такава програма следва да намират място и такива идеи и представи, визии и инструменти, които да очертават и гарантират някак си едно ново планетарно виждане и действие, продиктувано от общочовешки, общосветовни параметри на социалните ангажименти, надмогнали тясно цивилизационните си пристрастия или рефлексии.

Все в тази посока възниква и още един значим проблем, който няма свой исторически аналог. Става дума за парещата необходимост, паралелно с реално и специфично цивилизационно-дефинираните и инструментализирани “социални мечти” или исторически проекти на конкретни (национално, регионално или континентално

свързани и взаимодействащи си) леви и други сродни партии, да се работи упорито за формулиране, практическо провеждане и исторически победи и на един глобален и универсален, планетарен социален или ляв проект за обосновката и практическото постигане на една (съответно желана или дължима) далеч по-хуманна социална демокрация.

В определен смисъл, например Апелът от Бамако (приет на Световния социален форум на 18 януари 2006 г.) може да се счита за нещо подобно. Разбира се, този документ диалектически сменя в себе си всички специфични референции на сегашния алтерглобализъм. В него изобщо не се говори за демократичен социализъм, а единствено и само за една желана, макар и трудно постижима социална демокрация. В него могат да се открият контурите на напиратата сега нова вълна на т.нар. радикална демокрация, която превъзмогва слабостите и пороците на сякаш исторически амортизираната и покварената представителна демокрация. Въпреки това, този Апел е много по-социален, хуманен и истински ляв в своите идеи, ориентации, послания, инструменти и институционални решения от останалите идейни търсения, депозирани цели или дори програми на обновяващата се, търсеща свой “нов път”, западна социалдемокрация за постигането на съответна социалност, допустима и приложима в рамките на нашето съвремие.

Именно поради ескалиращата обвързаност и взаимозависимост на планетарното пространство, на днешното историческо и социално време от духа или дори

от призраците на глобализацията, има нужда от едно световно гражданско общество, както и от световен ляво-социален проект за човечеството. Последният, естествено, не може и не трябва да омаловажава или пък да пренебрегва континентално, регионално, национално, или дори цивилизационно ангажираните и декорираните социални мечти и проекти, изповядвани и практически (исторически и социално) провеждани и претворявани от отделни леви партии.

И последно, дванадесето. Програмният статус на лявата партия у нас сега е поставен под знаменателя на евроинтеграцията. Това означава, че той следва неотменно, последователно и системно да разкрива, обяснява и/или обосновава настоящето и бъдещето на цялостния живот и самобитност на тази партия (на нейните идеи, ценности, норми, средства, визии, техники или различни практики за обществото и човека), естествено, логично и приоритетно в духа и контекста на съзнателно и организирано съхранение, отстояване, утвърждаване и развитие на европейските ценности, норми и принципи на демокрация, на европейските (доказали се) еталони, практики или традиции, на специфичната ни, уникална, континентално-цивилизационна културна идентичност и прочее. Духът на европейската социална мечта следва да пронизва всички фибри на лявата (политическа и идеологическа) философия, програмност и прагматика. Европейският идеал, идеалът за една исторически непозната, нова обединена и социално ангажирана и хуманизирана Европа, съвсем различна от всички свои исторически

ретроспекции и прежни наследства, трябва вече да е символ-верую на програмното обновление на модернизиралците се леви формации днес.

Да, БСП може/трябва да е програмна партия не толкова и не само поради сантиментални причини и исторически задължения. Това не бива да е куртоазен жест на поклон и признание, нито пък израз на ортодоксално и догматично спазване на сакралните завети, оставени ни от първооснователите, от прежните поколения, свързани с тази партия. Програмният статут и патос на партията са реален съвременен дълг, както и отговорност пред историческите ангажименти спрямо бъдното.

В цялата си историческа биография тя е била такава, създавала е и е претворявала някак своите програмни ориентири и пътеводните си идейни ценности. В програмните си търсения или решения партията е показвала по своему защо и как е допускала да се превърне в заложник на съответни исторически условности и социални конюнктури, както и доколко тя е (или не е) съумявала да ги превъзмогва и преодолява.

До 1989 г. обаче нейните програми са битували в духа и патоса на политическата рационалност, вербалност и тоналност на онова, което е органично, иманентно присъщо на епохата на Модерността, на индустриалното общество. Те винаги са били отзвук и продукт от съвременното и значимото в съответните версии на лявата идеология и практика, отразявали са прежеждията и превратностите в последните. Настоящата ѝ програма е специфичен израз и въплъщение на опита за конвергенция на две епохи, две системи и на раз-

лични самоличности. Дори защото самата тя се роди на историческия хребет, разделящ две епохи, две доста различни общества, два различни пътя за идейно и идентичностно присъствие и проява на партията в историческото време. Сложното, динамичното и крайно противоречивото естество на историческия преход към демокрация у нас не можеше да не остави своите особени сенки или следи върху логиката и цялостния силует на програмата на партията, на нейните явни и дискретни цели и задачи.

Най-накрая изниква един съвсем немаловажен проблем. Впрочем той винаги се поставя при дискусиите около евентуалните представи или желания за визията на новата програма. Иде реч за габаритите, за обема, които може или трябва да бъдат търсени и стриктно спазени при окончателното представяне на програмния продукт, за да обусловят и катализират неговата публична приемственост, оценка и конкурентна способност. Обикновено, в често бурните дискусии относно дължимите модели или вече подготвените партийни програми, се лансират поне два различни типа/вида претенции към лимитите, към обема на една “подходяща” или граждански приемлива лява партийна програма.

От една страна, почти винаги категорично и с всякакви съответни аргументации се депозират или явно отстояват идеи, мнения и оценки, че настоящата програма е ненужно претоварена, прекалено обемиста. Познати са твърденията, че едва ли са много тези хора, които са я прочели изцяло, от край до край, или поне, че в реалния ни, забързан и претоварен, всекидневен живот са твърде

малко онези индивиди или общности, които биха проявили такъв стоически интерес към нея.

От друга страна, идват резонно упреци, че програмата принципно би следвало да бъде не толкова, съвсем не само някакво идеологическо или идеологизирано повествование, колкото тя може/трябва да лансира отчетливо съответни приоритетни съдържателни, проблемно-тематични блокове. Всъщност това е апелът, който иска и трябва да демонстрира и акцентира на един по-технократичен и по-прагматичен манталитет или маниер на проблематизиране, аргументация и интерпретация, които евентуално могат/трябва да импонират на голяма публична аудитория. Това също така е значимият проблем за заличаване или прекриване на демаркационните линии, които разграничават класическите програми на партиите от техните управленски програми за съответен мандат. В нашето съвремие подобни трансгресии все повече и явно се забелязват.

Дебатът за лимита на новата програма е твърде съществен и той наложително изисква някои пояснения. Преди всичко, откъде идва тази ескалираща вялост, това нарастващо или безпрепятствено утаяващо се все повече безразличие, а и негативистичен, даже nihilистичен, патос на читателското внимание или публичния интерес към подобни програмно-партийни документи в наше време? Кое е именно онова, което (причинно и дълбинно) обуславя социалната, психичната, мисловната и емоционалната съпротива или алергия към тези писания? Нали днес с тревога и опасения забелязваме, че не само политическото четене или четиво са под-

вергнати на подобни промени. Дали само флагрантно очевадното дискредитиране/дезавуиране на политическото като тоталност, ерозиращият или сриващият се толкова стремително рейтинг/престиж на водещите политически институции, на партиите като политически организми, на втръсналите и досадните политически маниери на артикулация и комуникация с публичността, на износените политически персони и прочее не са в основата на една подобна, крайно неблагоприятна и нелицеприятна, духовна атмосфера към възприятието/оценката на такива политически продукти, каквито са и партийните програми? Или има и доста други съществени причини? Може би тук е време и място да открием мрачната сянка от влиянията и въздействията на някои тенденции и закономерности, които в днешния глобализиран свят и живот ни се представят твърде релефно и звучно. Не става ли в подобен контекст, например, дума за повсеместната алергия към четенето, една неимоверно коварна и пандемична болест, от която толкова се оплакват или опасяват всички общества и култури? Не трябва ли да обърнем спешно взор също и към ролята на новите информационни технологии (които предпоставят, “зарибяват” със или насърчават нови техники или практики за информационна продукция, дистрибуция, обмен и съответна консумация на различните духовни или когнитивни феномени) като някакви основни виновници или ловки посредници за толкова плашещите ни промени? Не иде ли (явно или завоалирано) реч и за онази тиха, но грандиозна подмяна или замяна на вниманието и интереса на ин-

формирация се субект, която е доста детерминирана от случващото се чрез субституцията на Текста от Хипертекста; за очертаване на или поне за страшното пришествие, за предзнаменованието за края на Гутенберговата от Дигиталната ера? Не е ли настъпила вече агонията или дори смъртта на Езика, както я прогнозираха някои емблематични мислители от съвременността ни, за да бъдат подменени логорейта от иконорейта, прежеждията на Словото от Образа, превратностите и опасностите пред Гласа от Образа и т.н.?

Това са все въпроси, които в някаква степен и форма, в някакъв смисъл са наистина кръвно свързани с природата и особеностите, с нравите, манталитета или маниерите на подготовка и окончателното представяне на партийно-програмните изложения и прочее. Защото са иманентно свързани с приоритетни духовни брожения или търсения на днешните интелектуалци, мозъчни тръстове и институции. Затова вероятно и в такива посоки следва да търсим някакви други отговори!

Същевременно трябва да си изясним и още нещо. Ако по време на индустриалната епоха, в утрото или в разгара на Модерността, сякаш доста отчетливо превалят и доминират описателно-разяснителните форми, стилове и жанрове на съответен изказ, то в днешно време (в постиндустриалното или постмодерното общество) това вече е, явно или дискретно, оглушително или тихомълком, подменено от съвсем други или твърде нови модули за презентацията, артикулацията и тълкуването на съответни приоритетни проблеми, дилеми или теми.

В настъпващата епоха на Постмодерността представи-

телството на разнообразието на интереси, потребности, вкусове и ориентации вече предполага и даже твърде осезаемо задължава да се тушират директно класовите, теснопартийните идейно-ценностни бази за идентификация и експлоатация на социума. Затова ако в програмите от класически тип са толкова флагрантно забележими идейно-ценностните фундаменти и ангажименти, то при днешните програмни политически продукти често се виждат стремежите към известна идейно-ценностна и политическа коректност/неутралност или поне към тяхната умела завоалираност и дискретност. Това вече е плод както на прагматично-технократичното мислене и действие, така и на опитите за “отваряне” към обществото, а не за задоволяване на теснопартийните социални бази на формацията.

Впрочем нали всяка партийна програма е, освен всичко друго, и някакъв вид наратив или поне е онзи специфичен инструмент, който публично селектира, ранжира, толерира или дискриминира съответни идеологически или идеологизирани разказвателни техники и практики: техните персонажи и сюжети, техните аргументариуми и илюстративни арсенали. Всяка партийна програма непременно се оказва и някакъв Голям Разказ, където съответна Велика Идея или Ценност/и, светъл Идеал, единствена или най-висша Истина трябва да победят и да се въплътят; където има исторически Герой, някакви премеждия и чудеса, но и чудовищности по време на постигането на съкровения и интимен замисъл. Всички те винаги някак се обосновават, аргументират и дори дължимо се легитимират или сакра-

лизират. Всяка партийна програма обезателно, макар дискретно, преферира и толерира някаква Логика (на мисленето, чувстването, във Времето, Пространството, Природата, Битието, Историята и прочее), както и съответен език, който най-добре да я депозира и легитимира. Докато присъщите на техните опоненти се отричат, критикуват, разобличават, даже се профанират: повече или по-малко деликатно, напълно оправдано или произволно и умишлено.

Тук може/трябва да си зададем и още въпроси. Например няма ли някаква доста тънка, незрима, неизказана публично, интимна връзка или зависимост между огромния бум и публичния престиж на романа в Модерността, от една страна, също както, от друга страна, и на обстойната, обстоятелствената, “възпълничката” по своите габарити и силуети словесна оформеност, твърде досадно присъща и “прилична” за повествованията на партийните програми от онази епоха? Не оказва ли някакво скрито влияние романовата форма на повествователност, спецификата на този жанр и стилистиката му върху всичко, което се отразява или изразява със и чрез букви и думи по онова историческо (и политизирано) време? Паралелно с това, не изниква ли в днешната ни (динамично-противоречива и конфликтна) съвременност някаква деликатна или дискретна алюзия между явно натрапчивите залози, преференции и дори силови фаворизации към далеч по-лаконични, по-схематични, определено понякога лапидарни или поне формализирани и дори формалистични маниери на изказ? Не прозират ли в последните тъкмо редуци-

онистки или операционално-инструментални модели на толериран технократизъм и фаворизиран прагматизъм, които търсят и рекламират (перманентно или предимно) съответна целесъобразност, някаква предпоставена утилитарност или бързопостижима ефективност? Не е ли това някакъв глух отзвук на баталиите между идеологичното и прагматичното на оповестявания по най-различни начини триумф на деидеологизираното над идеологическото/идеологизираното знание? Не е ли то всъщност някакво неотвратимо следствие от изместването на интелектуалците, от стесняването на тяхната историческа мисия и роля, на подмяната им от съответни експерти, анализатори и профилирани специалисти, които вече могат и трябва масирано да се ангажират (поръчково и професионално) с програмните “творения” и повествования? Защото такива субекти не предпочитат и не разчитат, не рекламират, нито пък експлоатират някакви доста по-протяжни или обстоятелствени форми на изказ. Ако това е така, то не се ли отразява и в начина на изказ, в размера на повествованията? Нали днес толкова очеводно и тотално ни се налагат различните видове “кратки форми” - тестове, есета, интервюта или други подобни средства и инструменти за апробация на индивидуалната компетентност по дадени проблеми!

Някогашните партийни водачи често са били видни трибуни, неподражаеми оратори или даже и творци на крупни политически или социални произведения, при това имащи и приносен характер, докато днешните лидери или дейци обикновено и напълно се задоволяват с

интервюта в печатните или в електронните медии. Това не е ли някаква укрита рефлексия на духа на времето върху манталитета и маниера на последните? Не се ли отразява то също така и спрямо присъщите им орални/вербални потенции или референции; във влиянието и ролята им, които притежават, в подготовката на левите програмни документи?

ДОБРИН КАНЕВ:

Димитър Генчев, разбира се, е прав, че решението за нова програма на БСП е много отговорно и сериозно решение. То не се взема всяка година, не се взема и всяка петилетка. То очевидно е взето, както и когато трябва да се вземе. Аз също бих подкрепил такова решение, тъй като изминаха много години и качеството на партията е ново. И от гледна точка на международните условия и изисквания то е актуално.

Не е вярно, че другите партии не са приели нови програми. Много партии промениха програмата си. През тази година и Германската социалдемократическа партия ще представи цялостен проект за нова програма. Тоест протича такъв процес в левицата и БСП не е изключение.

Интересно е предложението на Юрий Борисов за десет леви мерки. Но аз питам: а как ще оценим леви ли са тези мерки? Тоест пак стигаме до мерилото, до критерия. И кой, ако не ние, трябва да имаме изработен критерий за тези леви мерки?

Такъв е и проблемът с разминаването на програмата

и реалната политика. Разбира се, наивно е да се смята, че като направим една програма, един прекрасен текст, всичко ще тръгне автоматично от добро към по-добро. Не е така. Това, с което се сблъскваме всеки ден, включително и в момента, в нашата политическа реалност, е, че тогава, когато концептуално не сме подготвени да водим реална политика, ние я водим “ад хок”, като реакция на ежедневни проблеми, които настъпват, и не можем да убедим обществото в необходимостта от предприеманите действия.

ГЕОРГИ ПИРИНСКИ:

Според мен този разговор дава определен тласък на работата по подготовка на нова програма. Благодарен съм на участниците, които коментираха триадата “свободни граждани, справедлива държава, солидарно общество”, защото считам, че по някакъв начин съм ги заинтригувал да си помислят върху посланията, които искаме да вградим в програмата.

И веднага ще коментирам въпроса за държавата. Може би “справедлива държава” е формулировка, прекалено натоварена с ценностни идеали. Стана дума дали да говорим за отговорна държава. Аз бих лансирал и тезата за “работеща държава”. Защото колкото е права Нора Ананиева, че хората са отвратени от държавата, толкова те искат да имат държава, която работи, която е дееспособна и действена. А освен това бих свързал понятието за работеща държава с държава, която създава работа. Защото централната и най-тежка

последница от глобализацията е безработицата.

И тук вече отиваме към дефиницията на лявото и дясното, защото ми се струва, че като работно правило би трябвало да търсим отговора на тези понятия в съотношението пазар/не-пазар. А къде е човекът? Защото на практика глобализацията превръща човека в още една стока. И тя е подложена на всички удари на пазарната конкуренция. Ако няма политика, защитаваща пространства на човешкото живеене, които не са подложени на императива на пазара, тогава наистина се стига до възможно най-тежките форми на деклариране, на изключване, на масова мизерия, на всичко онова, което наблюдаваме. Целият Трети свят в голямата си част е подложен направо на геноцид на пазарни начала. И тези огромни напливи от миграции... Най-яркият пример са САЩ. Мигрантските вълни от Южна Америка, които ги заливат, са затова, че там пазарът не създава бъдеще и дори не осигурява биологичното оцеляване на хората.

В тази ситуация къде е лявото? Лявото казва: "Спрете! Човекът не е просто още една разменна стока. Човекът е човек и той трябва да може да се изхрани, да се образова, да се излекува, да си гледа децата, и да гласува, между другото, независимо от това колко пари има". Разбира се, това е огрубен израз. Лионел Жоспен беше най-точен: "Пазарна икономика - да, пазарно общество - не". На мен ми се струва, че до голяма степен това е работещата хипотеза за онова, което искаме да обосновем.

Оттук нататък какво правим? Дали тръгваме оттам, откъдето Юрий Борисов предлага - да видим кои са зо-

ните, които обособяваме, кои са гаранциите, които създаваме, и как съдим кое е всъщност лявото?

Според мен не бива да абсолютизираме нито едното, нито другото – нито само конкретиката, нито празното теоретизиране. Последното отегчава и компрометира самата идея, самото усилие.

Налагат се обаче няколко разяснения.

Първо. Процесът на изготвянето на програмата нито е затворен в една комисия, нито е ограничен в хоризонта на 1 - 2 години. Това беше уточнението, което направихме в решението на конгреса - че не се работи до следващия конгрес, а се работи в посоката на нова програма.

Второ. Разбира се, никой не си представя, че ще седне в някоя стая и ще напише програмата. Искам да съм много ясен. Аз не се изживявам като теоретик, като човек, който може да бъде автор на програма. И в първото заседание на комисията казах, че виждам ролята си преди всичко като координатор, като насочващ един процес, в който да се участва възможно най-широко и най-пълноценно. Аз ще се стремя да създавам някаква рекапитулация на това, докъде сме стигнали, и да ангажирам колкото се може повече участници в тази работа.

Какво направи досега комисията в резултат на четири заседания? Уточни пет направления на обсъжданията и разработките. Първото се отнася до ценностите, параметрите на новата програма. Второто е свързано с историята на партията и програмите в тази история. Третото е отношението към света, в който живеем, световните реалности, на Балканите и в България. Четвъртото са опорните точки на самата програма, която искаме да

създадем. И петото включва всичките конкретни проблеми, за които говорихме.

Има ли информация за тези направления в партията? Няма, независимо че предложих и Изпълнителното бюро прие да се огласи на цялата партия, че тези направления са възприети като насоки, по които ще се работи, и те ще бъдат в сайта и в изданията на партията. Юрий Борисов ще публикува текста в следващия брой на “Ново време”, а и в “Съвременен показател” ще излезе. Но, разбира се, публикуването на една схема нищо още не значи. Съвсем прав беше Павел Писарев, че трябва да започне да се говори, че се дискутира програма, не че се прави, не че се пише, а че се обсъжда и се оценява.

Вече трябва наистина да си отговорим на първия въпрос: какво целим, защо се занимаваме с цялото това упражнение? Най-малко можем да стъпим на разбирането, че това е, за да отхвърлим сега действащата програма. Няма такова нещо. И трябва да се отърсим от тази нагласа, че щом става дума за новата програма, ние отричаме старата програма. Моето разбиране е абсолютно различно от такъв един подход.

Къде е наистина историческата и голямата стойност на сега действащата програма? Тя ясно заяви, че БСП се отказва от това, което е комунистическа партия, тоест едно еднопартийно общество с изцяло обществена и държавна собственост, с монопол върху властта и с един проект, който партията-ръководителка реализира и т.н. Съгласен съм с Димитър Генчев, че по никакъв начин не може да се омаловажава това наистина принципно, ако щете историческо значение на тази програма.

Но защо говорим за нова програма? Според мен, защото е необходимо разшифроването на въпроса: “След като партията не е комунистическа и не стъпва на еднопартийния проект, как реализираме социалистическия проект?” И не бива да има недоразумения за това дали ще става социалдемократическа партия, или не. Аз го заявих на конгреса. Заявявам го и сега. За мен понятието е, че БСП е социалистическа партия със сериозно отношение към въпроса как съчетаваме ценностния подход и една морално основана политика с много целенасочена политика на въздействие върху структурите на обществото, било то собственост, било то властови ресурси. Тъй като иначе наистина ще се превърнем в партия, която огласява атрактивни лозунги със социалдемократическо звучене и нищо повече.

Голямата трудност е да видим докъде и доколко ние можем да въздействаме върху структурите, които са се формирали в българското общество и да започнем да променяме това съотношение пазар/не-пазар. Вие виждате какво става сега. Всичките болници се приватизират, възстановява се платеното обучение навсякъде и т.н. Ние спечелихме изборите, но не бяхме готови да реализираме по-друга политика. И това е причината, за която Мирослав Попов говореше. Недостатъчно дискутирахме тези 7 - 8 години какво е състоянието в държавата, какво е разслоението в обществото, какви са структурите, какво е възможно и какво не е. Ние формулирахме такива управленски проекти, които бяха доста еklekтична смес на различни неща, за да звучим бизнес ориентирани, демократични и т.н. Но тези проекти бяха резултат на мно-

го сериозно анализиране какво е възможно и какво не е и какви ориентири си поставяме.

И естествено сега не можем да разшифроваме компонентата от управлението за социална отговорност. Ще се спра накратко на онова, което Йосиф Аврамов коментира за 40-те процента в бюджеторазпределението. Аз бих лансирал друга теза за бюджетна политика - да запазим балансираното бюджетно салдо. И това е основното условие, че няма да нарушим финансовата стабилност. Равнището на преразпределение от 42%, 43%, 45% зависи от данъчната политика, от политиката на държавни доходи, въз основа и на държавната дейност. Какво означава 1%? Един процент означава 400 милиона лева от БВП. Два процента и половина са 1 милиард. Но трябва да може да се обоснове, че се предлага не по-малко стабилна финансова политика, която дава възможност за 1 милиард ресурс повече. И тогава трябва да се обоснове какво е ляво и какво е дясно.

Защо не го правим? Навярно заради инерцията, че трябва да бъдем достатъчно ортодоксални, да не създаваме никакви вълнения и т.н. Но къде е принципният спор, който трябва да спечелим веднага в български условия? Когато кажем 45% преразпределение, опонентите няма да възприемат България като Швеция, където са 55%. Те ще кажат: “Ето, комунистите пак искат голямата държава.” И затова ще трябва да им кажем: “Погледнете ни програмата, тя е за пазарна икономика”.

Ние започваме с понятието за свободата, закотвено в онова, което съвременният човек разбира като реализация на свободно живееене съгласно всички представи, ко-

ито се споделят в целия спектър. И въз основа на именно това разбиране формулираме съвсем реалистични стъпки, които могат да бъдат предприети. “Елате да спорите с нас, не ни лепете етикети”, защото иначе това е най-лесното и разговорът е свършил преди да започне.

Но за да спечелим чуваемостта на обществото, на тези, които не са в нашите среди, които поначало гледат на БСП като на трансформация на старата партия, ние трябва много ясно да покажем, че сме готови да спорим за идеите, че сме напълно съгласни да видим кой какво разбира под свобода, справедливост, демокрация, равенство и т.н., че имаме по-добрите аргументи, по-добрата политика. Няма как да стане това, ако само предложим 10-те леви решения.

Ние трябва да развием цялата аргументация, от А до Я, без непременно хронологично да се движим. Аз винаги съм бил за това да вземаме по един елемент от двете направления. Но да бъдем достатъчно вътрешно убедени и убедителни в обществото, че имаме напълно реализуем проект, който предлага завой на тенденцията, която е обективна. Защото ние се мъчим да направим нещо, което иначе обективните процеси в икономиката не го предполагат. Ние се мъчим да коригираме, срещаме голяма съпротива, много апели има за повече свобода, повече либералност, за това пазарът да бъде регулаторът. И това се вижда и в световен мащаб – например от Франция до Америка.

Много е мощна цялата апаратура, която обслужва т.нар. неолиберално. И много трудно може да се промени нещо.

Изцяло съм съгласен, че ние трябва да търсим свой път (онова, което каза Павел Писарев), че трябва да предложим български говореща програма. И аз, като употребявам доста настоятелно и често понятията съвременна социална демокрация и социалдемокрация, може би съм провокирал малко слушателите. Но аз ги разбирам като антитеза именно на либералната демокрация – демокрация, която е социална, а не либерална, която запазва периметъра на човешкото извън пазара в необходимата степен, за да бъде уважен всеки човек. Това е смисълът на социалдемокрацията, за мен поне. Ако говорим за български кореспондент, за понятие в българската народопсихология, разбира се, това е народна демокрация, макар че веднага мога да бъда атакуван. Някои ще кажат, че демокрация за многото не е демокрация за 10-те процента дотогава облагодетелствани. Но Георги Димитров е виждал в народната демокрация след войната реалния начин да се върви напред, независимо че тогава вятърът е духал изцяло в комунистическите платна. Той се е поколебал да каже, че ще прави комунизма, защото е виждал, че светът е доста по-сложен. Но това е вече история.

Да се върнем към нашите задачи днес. Каква трябва да бъде новата програма на БСП? Според мен тя трябва да е обърната изцяло към съвременния гражданин, за която можем да кажем – това е програма за твоето бъдеще и за нашата страна. Защото тя не трябва да е набор от лозунги, а набор от решения за отделния гражданин. Трябва да е ясно, че искаме да говорим на човека и същевременно искаме да му кажем, че има страна, която

трябва да направим наша. И че в нея би трябвало и той да види своето бъдеще. Не като затворен в никакви граници, разбира се, а като човек с идентичност и стъпил на определена почва.

Какво ми се струва, че е важно? Технологията, която ние в комисията сме възприели като работна хипотеза, е да правим дискусия по теми и на базата на тезисен материал, който някой колега представя. След това се ориентираме в дискусия като тази или друга. Не става въпрос само за смесен семинар, а и в Дискусионния клуб “Димитър Благоев”, и в други форуми. Целта е широко да се дискутира всяка тема. И след това в комисията да се опитаме да извлечем политическата позиция на базата на тезисите и на базата на дискусията.

Аз си представям новата програма като документ, който вгражда сега действащата програма в една достатъчно достъпна форма и я трансформира по начин, който дава достатъчно работещи решения на концептуална основа.

ЦЕНТЪР ЗА ИСТОРИЧЕСКИ
И ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

РАЗВИТИЕ НА МОДЕРНАТА СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ

Част VIII: Единство на ценности, идеи и политика

Българска

Първо издание

Редактор
Таня Турлакова

Компютърен набор
Красимира Стойкова

Художник
Емануил Манолов

Графичен дизайн и предпечат
Графимакс ООД

Формат
16/60X90

Печатни коли 9.5

БЕЛЕЖКИ

БЕЛЕЖКИ